

Tadqiqot.UZ

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМЛАРИ ВА ЁШЛАРИНИНГ ИННОВАЦИОН ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2021

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

CONFERENCE.UZ

30 ИЮН
№29

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
1-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
29-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-1**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
29-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-1**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 29-күп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 май 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 51 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдор.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ХУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Юлдашева Шахноза Мухаммаджановна	
КОЛЛИЗИОННЫЕ НОРМЫ В РЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ	7
2. Sh.Kh.Mamatalieva	
PARTICIPATION OF THE PROSECUTOR IN CIVIL PROCEEDINGS UNDER THE LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES	11
3. Каримов Бекзод Абдужалолович	
ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИНИНГ ДАРОМАДЛАРИ ВА МОЛ-МУЛКИНИ ДЕКЛАРАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ЖОРИЙ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	14
4. Исмаилова Дильтуза Узакбаевна	
ПРИМЕНЕНИЕ ПРАВА КАК ОСОБАЯ ФОРМА ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ	17
5. Шамшиев Жамшид Аслиддинович	
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРДА КОРРУПЦИЯ ҲОЛАТЛАРИ ТЎҒРИСИДА ХАБАР БЕРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ИЖОБИЙ ТАЖРИБАСИНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИГА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ	18
6. Hamidov Shoxrux Tohirovich	
YURIDIK KLINIKA: YOSHLARDA HUQUQNI ANGLASH VA QO'LLASH	23
7. Jo`rayev Oq`abek Anvar o`g`li	
KASALLIK TUFAYLI JINOIY JAVOBGARLIK DAN OZOD QILISHNING O`ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	24
8. Ҳасанов Нурмуҳаммад Уразали ўғли	
ЁШЛАРНИНГ МАДАНИЯТ ВА САНЪАТГА БЎЛГАН ҶАРАШЛАРИ ВА ТУШУНЧАЛАРИ	26
9. Алиев Бекзод Исмоилович	
ЎЗЛАШТИРИШ ВА РАСТАРТА ҚИЛИШ ЙЎЛИ БИЛАН ТАЛОН-ТОРОЖ ҚИЛИШ ЖИНОЯТИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ТЕРГОВНИ РЕЖАЛАШТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ	28
10. Атаев Русланбек Азадович	
МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ БЎЙИЧА СУДЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИ	30
11. Ахадова Наргиза Баходировна	
ЎЗ-ЎЗИДАН ҲАҚИКИЙ БЎЛМАГАН БИТИМЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ИШЛАРНИ СУДДА КЎРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	33
12. Кўчкоралиев Жасуржон Зиёдулло ўғли	
ОДАМ САВДОСИННИГ ҚАДИМИЙ КЎРИНИШЛАРИ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИГА ТАЪСИРИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	38
13. Кўчкоралиев Жасуржон Зиёдулло ўғли	
ОДАМ САВДОСИ ГЛОБАЛ МУАММО ВА УНГА ҶАРШИ КУРАШИШДА ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИ ТУТГАН ЎРНИ	40
14. Ҳамидов Нурмуҳаммад Ориф ўғли	
НОҚОНУНИЙ ВАЛЮТА АЙЛАНМАСИ ТЎҒРИСИДА УМУМИЙ МУЛОҲАЗАЛАР	42
15. Субҳонов Шахзод Мэлс ўғли	
ЯНГИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР – ПРОКУРОР НАЗОРАТИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА	44
16. Bobojonov Dilmurod Rustamovich, Otojonova Nasiba Rajabboyevna	
DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI PREDMETI	47
17. Tursunov Ramziddin Abdixalil o`g`li, Islomov Inomiddin Ismoiljon o`g`li	
YOSHLARGA OID ISLOHOTLARNING HUQUQIY ASOSLARI	49

ХУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

КОЛЛИЗИОННЫЕ НОРМЫ В РЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Юлдашева Шахноза Мухаммаджановна

Слушатель высшей школы судей
при высшем судейском совете РУз.
тел.: +998 (93)-917-89-84

Аннотация: Важной составной частью жизни любого современного государства является его внешнеэкономическая деятельность. Исходя из того, что международному частному праву свойственны свои специфические приемы и средства регулирования прав и обязанностей участников гражданских правоотношений международного характера. Речь идет о сочетании и взаимодействии двух методов — коллизионного и материально-правового. В правоотношениях с иностранным элементом всегда возникает так называемый коллизионный вопрос: необходимо решить, какой из двух сталкивающихся законов подлежит применению — действующий на территории, где находится суд, рассматривающий дело, или иностранный закон, т.е. закон страны, к которой относится иностранный элемент в рассматриваемом деле.

Ключевые слова: Коллизионная норма, выбор права, материально-правовые нормы, объем и привязка, заключения договора, прекращение права собственности и нормы права двух государств.

Коллизионной нормой (лат. — столкновение) является правило, облечено в правовую форму, с помощью которого определяется право, применимое для регулирования отношения, осложненного иностранным элементом. Основная задача коллизионных норм сводится к выбору права того государства, которое будет применимо к гражданским, семейным, трудовым и другим правоотношениям международного частноправового характера. Ввиду того, что содержание коллизионных норм составляет специфику МЧП, последнее нередко сводится юристами к коллизионному праву.

Коллизионная норма - это сложная норма, структура ее построения отлична от структуры других нормативно-правовых актов, здесь мы имеем объем и привязку. При этом существуют разные точки зрения на механизм применения и действия коллизионной нормы.

Например, «сделав выбор необходимого закона, коллизионная норма уже прекращает свое регулирующее действие, а дальнейшее регулирование осуществляется только нормами материального права».

Профессор М.М.Богуславский пишет, «поскольку коллизионная норма-это норма, определяющая, право какого государства должен быть применено к соответствующему правоотношению, т.е. норма отыскочного характера, ею можно руководствоваться только вместе с какими-либо материально-правовыми нормами, к которым она отсылает, т.е. нормами законодательства, решающими вопрос по существу».

Следует отметить, что отечественная доктрина на начальном этапе своего развития рассматривала отрасль международного частного права в виде коллизионного, а именно как совокупность норм для регулирования частных правоотношений, которые были осложнены наличием иностранного элемента, будь то объект или юридический факт.

По мнению А.Г.Филиппова, главная функция международного частного права - разрешение коллизий законов разных государств, когда вопрос о применении права того или иного государства решается на основании какого-либо логически обоснованного признака, например, по месту события, действия, или по национальному признаку и т.п. Такие вопросы традиционно решаются с помощью коллизионных норм, составляющих основу всего международного частного права, хотя в состав частного права входят также и материально-правовые нормы прямого действия.

В соответствии с Гражданским кодексом Республики Узбекистан стороны договора вправе при заключении договора или в последующем выбрать по соглашению между собой право, которое подлежит применению к их правам и обязанностям. Такое соглашение должно быть прямо выражено или вытекать из условий самого договора. Случай, связанные с выбором применимого права, могут быть весьма разнообразны. Достаточно отменить, что стороны договора вправе ссылаться на нормы права двух государств, альтернативно, либо исключить применение права отдельных стран вообще, но это не решает возникшую проблему, поскольку требуется установление правопорядка той страны, который наиболее тесно связан с договором, назовем это «объективной привязкой». Таким образом, коллизия права - это объективно возникающее явление, порождаемое двумя причинами: наличием иностранного элемента в частноправовом отношении и различным содержанием частного права разных государств, с которыми это отношение тесно связано.

Коллизионные нормы могут содержаться в самых различных международных договорах и соглашениях и даже в наших законах, что вызывает затруднения по определению применимого права, например, к отношениям собственности. Исторически сложившимся принципом, используемым при определении применимого права к вопросам о праве собственности, является закон место нахождения вещи. В соответствии с Гражданским кодексом Республики Узбекистан возникновение и прекращение права собственности и иных вещных прав на имущество определяются по праву страны, где это имущество находилось в момент, когда имело место действие или иное обстоятельство, послужившее основанием для возникновения либо прекращения права собственности и иных вещных прав. Из общего правила есть три исключения, признаваемых во многих государствах:

- 1) касается вещи в пути: при установлении вещного статута берется либо место отправления, либо место назначения вещи;
- 2) касается водных, воздушных судов, космических объектов: их вещный статут определяется чаще всего местом регистрации;
- 3) касается имущества ликвидированного юридического лица: статут определяется личным законом юридического лица.

Данные три пункта исключения подчиняются коллизионному принципу «Lexreisitae». Особые сложности на практике вызывают случаи, когда предметом сделки выступает товар, находящийся в пути (*resintransitu*). В такой ситуации стороны, заключая договор в отношении вещи, перевозимой по морю, воздуху или по суше, могут и не знать с достаточной степенью точности, где в настояще время эта вещь находится.

Коллизионная норма, по сути, отличается от иных норм в МЧП не только своей специфической задачей, но и структурой. Если классическая норма права состоит из гипотезы, диспозиции и санкции, то структура коллизионных норм выстраивается по иной концепции. Коллизионная норма состоит из двух элементов: первый элемент носит название «объем» — он определяет соответствующее правоотношение, которое подлежит правовому регулированию; второй является коллизионной привязкой — ссылкой на право, подлежащее применению.

Гражданственно-правовые отношения между субъектами международных частных отношений очень часто осложнены различными иностранными элементами. В связи с этим случается, что основная суть отношения привязана к праву одного государства, а какие-либо специальные статутные (личные, вещно-правовые, обязательственные, деликтные, наследственные, брачные и др.) вопросы этого же отношения разрешаются по праву другого государства.

Это явление в МЧП называется «множественность коллизионных привязок», что проявляется в кумуляции коллизионных привязок, расщеплении коллизионной нормы или альтернативных коллизионных нормах. Кумуляция, т.е. совмещение коллизионных привязок, предполагает, что необходимо учитывать правила нескольких различных правовых систем при регулировании одного правоотношения. Кумулятивные коллизионные привязки предполагают одновременное применение разных правовых систем: заключение брака — форма и порядок определяются правом места заключения брака, а внутренние условия вступления в брак личным законом каждого из брачующихся.

Расщепление коллизионной нормы происходит, когда правоотношение в целом подчиняется одному правопорядку, а его отдельные вопросы — другому. Например, наследственные отношения в целом подчиняются личному закону наследодателя (закону его последнего обычного места жительства), а наследование недвижимости предполагает отдельное

коллизионное регулирование — в соответствии с законом места нахождения недвижимой части наследственного имущества. Существование альтернативных коллизионных норм также подтверждает множественность коллизионных привязок, поскольку они позволяют сохранять правоотношение, если оно удовлетворяет требованиям либо одного, либо другого правопорядка, прямо указанных в данной норме.

Таким образом, коллизионные нормы обладают следующими отличительными признаками. Во-первых, коллизионные нормы имеют отсылочный характер, поскольку создаются для определения национального правопорядка, который будет регулировать отношение по существу, и потому могут применяться в совокупности с материальными нормами права. Во-вторых, коллизионные нормы структурированы особым образом, они не схожи с нормой права и состоят из объема и коллизионной привязки. В-третьих, коллизионная норма — весьма динамичное и сложное явление, которое зависит от характера отношения, на регулирование которого она направлена, что нередко приводит к ее расщеплению или кумуляции коллизионных привязок внутри нее.

Многообразие гражданско-правовых отношений в МЧП наложило свой отпечаток на коллизионные нормы, которые их регулируют. Систематизировать их позволяет классификация З.Б.Забеловой, которая для выделения конкретных видов коллизионных норм использует такие критерии классификации, как форма коллизионной привязки, характер регулирования, территория применения.

В законодательстве Республики Узбекистан коллизионные нормы находят свое законодательное закрепление в Гражданском кодексе Республики Узбекистан (Раздел 6. Применение норм международного частного права к гражданско-правовым отношениям, глава 71. Коллизионные нормы), в котором регламентированы правовые нормы, содержащие виды гражданско-правовых отношений с иностранным элементом, и право, подлежащее применению при возникновении коллизий.

В ст.1158 Гражданского кодекса Республики Узбекистан закреплено, что право, подлежащее применению к гражданско-правовым отношениям с участием иностранных граждан или иностранных юридических лиц либо осложненным иным иностранным элементом, определяется на основании Гражданского кодекса РУз, иных законов, международных договоров и признаваемых международных обычаях, а также на основании соглашения сторон. Выбор применяемого права может быть выбран сторонами. В этом случае, соглашение сторон о выборе права должно быть явно выражено или прямо вытекать из условий договора и обстоятельств дела, рассматриваемых в их совокупности.

Коллизионные нормы имеют две составляющие:

- указание вида частного правоотношения с иностранным элементом (заключение и расторжение брака, договорные обязательства, наследственное право, личные неимущественные права, обязательства вследствие причинения вреда и т.д.);
- указание на право, подлежащее применению к данному правоотношению.

В частности, согласно ст.1168 Гражданского кодекса Республики Узбекистан личным законом физического лица считается право страны, гражданство которой это лицо имеет.

В диспозиции ст.236 Семейного кодекса Республики Узбекистан, согласно которой, при расторжении брака между гражданами Республики Узбекистан и иностранными гражданами или лицами без гражданства, а также брака между иностранными гражданами на территории Республики Узбекистан применяется законодательство Республики Узбекистан.

Гражданин Республики Узбекистан, проживающий за пределами территории Республики Узбекистан, вправе расторгнуть брак с проживающим за пределами территории Республики Узбекистан супругом (супругой), независимо от его гражданства, в суде Республики Узбекистан.

Ст. 26 (Заключение брака) Конвенции о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам определяет применяемое право при заключении брака. Согласно данной норме, условия заключения брака определяются для каждого из будущих супругов законодательством договаривающейся стороны, гражданином которой он является, а для лиц без гражданства - законодательством договаривающейся стороны, являющейся их постоянным местом жительства.

Кроме того, в отношении препятствий к заключению брака должны быть соблюдены требования законодательства договаривающейся стороны, на территории которой заключается брак.

В отношениях по наследованию (ст. 1197 ГК РУз) применяется право страны, где насле-

додатель имел последнее постоянное местожительство.

Наследование недвижимого имущества (ст. 1199 ГК РУз) определяется по праву страны, где находится это имущество, а имущества, которое внесено в государственный реестр в Республике Узбекистан - по праву Республики Узбекистан.

Особенность коллизионной нормы заключается в том, что она не даёт ответа на вопрос, каковы права и обязанности сторон данного отношения, а лишь указывает на компетентный правопорядок (применимое право) по видам отношений, который и определяет такие права и обязанности.

В современной доктрине международного частного права нет недостатка в различных концепциях построения единой, т.е. обязательной для всех государств системы коллизионных начал и принципов, более того большинство позиций основаны на расхождении коллизионных и материальных норм, так как именно такое регулирование позволяет достичь максимального эффекта при разрешении возникающей частноправовой проблемы.

В научной литературе по международному частному праву существует ряд высказываний о том, что коллизионная норма вместе с той нормой, к которой она отсылает, составляет общее руководство для участников соответствующих отношений. Так, Л.А.Лунц считал, что «коллизионная норма вместе с той материально-правовой нормой, к которой она отсылает, образует настоящее правило поведения для участников гражданского оборота».

В то же время наиболее удачно мнение профессора О.Н.Садикова, который проясняет: «коллизионная норма не просто отсылает к определенной правовой системе, а отыскивает право, которое наиболее приемлемо для регулирования данных отношений». На практике наблюдается, что коллизионная норма чаще всего отсылает к неопределенному кругу материально-правовых норм.

Выделяя сложности, возникающие в ходе применения коллизионных норм, исследователь Л.А.Лунц справедливо заметил, что коллизионная норма отсылает не к отдельной изолированной иностранной правовой норме, а к иностранной правовой системе в целом, сведение определения компетентного закона только к выбору между изолированными нормами различных правопорядков означало бы, что «применяется не живая норма права какого-либо государства, а норма, которая, в сущности, не имеет нигде действия. Ведь норма права, выделенная из состава правовой системы, к которой она принадлежит, мертвa и во всяком случае лишается в значительной мере своего содержания».

Вполне возможно возникновение коллизии права, заключающееся в том, что одним и тем же обстоятельствам дела может быть дана различная юридическая оценка в соответствии с правом разных государств. Однако сложность проблем применения коллизионного способа регулирования порождает трудности в правовой регламентации гражданских правоотношений, осложненных иностранным элементом. В целом принципиально важно учитывать и тот факт, что природа коллизий обусловлена предметом их правового регулирования – определением применимого права на основе соглашения самих сторон.

В заключение следует подчеркнуть, что коллизионные нормы, с одной стороны, возникают и существуют в качестве самостоятельных правовых явлений, а с другой – участвуют в механизме регулирования международных отношений путем воздействия на них как фактор взаимодействия национальных правовых систем государств.

Использованная литература:

- 1.Летвитин А.Б. «К вопросу о предмете МЧП» // Правоведение. 2009 №3. С.95-101.
- 2.Лебедев С.Н. «О природе международного частного права» // Советский ежегодник международного права. 1979. М.1980 С.61-80.
- 3.Богуславский М.М. «Международное частное право». М.:Юрист, 2001 г. С.462.
- 4.Филиппов А.Г. Некоторые аспекты автономии воли в российском международном частном праве // Актуальные вопросы гражданского права: сб./ под ред. М.И.Брагинского М.:Статут, 1999 г. С.464.
- 5.Морева Р.Б. Методы правового регулирования международного частного права: вопросы теории, выбора права и способов разрешения коллизий // Евразийский юридический журнал. 2008 г. №5. С.85-90.
- 6.Садиков О.Н. Коллизионные нормы // Международное частное право. Современные проблемы /отв.ред. М.М.Богуславский. М.:ТЕИС, 1994 г. С.205.
- 7.Лунц Л.А. Курс международного частного права: в 3 т.М.:Бек, 2002 г. С.1007.

PARTICIPATION OF THE PROSECUTOR IN CIVIL PROCEEDINGS UNDER THE LEGISLATION OF FOREIGN COUNTRIES

Sh.Kh.Mamatlieva,
Student of Master`s Degree,
“Prosecutorial activity”,
The Academy of the General Prosecutor`s office,
Tashkent, Republic of Uzbekistan
Phone number: +99 890 985 89 80
e-mail:shahnozaxushmamatovna64689397@gmail.com

Annotation. This thesis is about the participation of prosecutors in the civil process, and reviews about the history, basics, forms of participation of prosecutors in the civil courts of foreign countries.

Keywords: prosecutor, Prosecutor’s participation in the civil process, France, USA, Tajikistan.

ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССИДА ПРОКУРОРНИНГ ИШТИРОКИ

Ш.Х.Маматалиеа,
Ўзбекистон Республикаси Бош
Прокуратураси Академияси
«Прокурорлик фаолияти»
магистратура тингловчиси,
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент
Тел.ракам: +99 890 985 89 80
e-mail:shahnozaxushmamatovna64689397@gmail.com

Аннотация. Ушбу тезис фуқаролик процессида прокурор иштироки ҳақида бўлиб, хорижий мамлакатлар фуқаролик судларида прокурорларнинг иштироки тарихи, асослари, шакллари ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: прокурор, фуқаролик процессида прокурор иштироки, Франция, АҚШ, Тажикистан.

УЧАСТИЕ ПРОКУРОРА В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В СООТВЕТСТВИИ С ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВОМ ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Ш.Х. Маматалиева,
Студент магистратуры,
«Прокурорская деятельность»,
Академия Генеральной прокуратуры,
Ташкент, Республика Узбекистан
Тел.номер: +99 890 985 89 80
e-mail:shahnozaxushmamatovna64689397@gmail.com

Аннотация. Данная тезисная работа посвящена участию прокуроров в гражданском процессе, а также обзорам об истории, основах, формах участия прокуроров в гражданских судах зарубежных стран.

Ключевые слова: прокурор, участие прокурора в гражданском процессе, Франция, США, Таджикистан.

Prosecutors take part in the civil proceedings of most States, regardless of the form of government, State structure, type of legal system and economic development. As an example,

it is necessary to study the features of participation in civil proceedings in developed countries belonging to different legal families: France (Romano-German legal family) and the United States (Anglo-Saxon legal family). It is also important to study the powers of the prosecutor in one of the former republics of the USSR.

The Prosecutor's Office was first established in France in the XIV century in order to protect the interests of the monarch. The French Prosecutor's Office has a dual status: on the one hand, it is organizationally subordinate to the Ministry of Justice, on the other hand, it is attached to the judicial authorities. In France, in the courts of appeal, the correctness of the application of civil legislation is under the control in France, the prosecutor has the right to take part in any stage of civil proceedings, if this is required to protect the interests of the public.

At the same time, the prosecutor has the right to file petitions for requesting the necessary documents, to challenge court decisions. The participation of the prosecutor is mandatory when considering cases on citizenship; protecting the interests of minors; declaring a person missing or dead. The prosecutor has the right to appeal to the court to cancel the compulsory placement of a person in a psychiatric hospital. He also has the right to take measures to protect the property of persons with limited legal capacity of the Prosecutor General and his deputies.

The United States in the form of government is a federation consisting of 50 states and the Federal District of Columbia. According to the form of government of the United States, it belongs to the presidential republics. The judicial system in the United States consists of federal courts and independent judicial systems of each of the states. Functions similar to those of a prosecutor in the United States are performed by the attorney General's office – a system of bodies and officials in which there is no strict centralization and subordination. The U.S. Attorney General and Federal Attorneys General are appointed by the President of the United States in consultation with the Senate.

Attorneys in court protect the interests of the federal Government, the state administration, prepare, declare and support lawsuits in court on a large number of issues in the field of civil relations.

Attorneys participate in the courts ' consideration of appeals in civil cases in which the United States acts as a party to the case or in the decision of which the state or a separate state or city. In cases of exceptional importance, the U.S. Government is represented in the Supreme Court by the Attorney General. Attorneys have developed an extensive practice of filing lawsuits in the courts for the protection of the rights and legitimate interests of an indefinite circle of persons¹.

Tajikistan is a unitary, sovereign, democratic, secular and legal State, as well as a presidential republic. The Prosecutor's Office in Tajikistan is a single centralized system of bodies responsible for monitoring the accurate and uniform implementation of laws. The Prosecutor's Office is headed by the Prosecutor General, who in turn is accountable to the upper house of Parliament and the President.

The main areas of activity of the Prosecutor's Office of the Republic of Tajikistan include the protection of human and civil rights and freedoms, state interests, various forms of state and non-state property in the judicial process; participation in the consideration of cases by the courts; expressing protest, filing complaints and statements regarding orders, decisions, sentences, rulings and court decisions that contradict the law.

The powers of the prosecutor in the Republic of Tajikistan in civil proceedings determine the norms of civil procedure legislation. The prosecutor has the right to appeal to the court with a statement in defense of the rights, freedoms and legitimate interests of citizens, an indefinite circle of persons, or the interests of the Republic of Tajikistan.

The prosecutor may file an application for the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of a citizen only if the citizen, due to his state of health, age, incapacity and other valid reasons, cannot apply to the court himself.

At the same time, the prosecutor's application filed in the interests of a citizen must contain a justification for such reasons. In addition, the prosecutor in the Republic of Tajikistan has the right to enter into the process and give an opinion on cases on such issues as eviction from housing, reinstatement at work, compensation for harm caused to life or health, adoption and cancellation

¹ Гражданский процесс зарубежных стран: учебное пособие / Под ред. А.Г. Давтян. М.: ТК Велби, Изд. «Проспект», 2011. С 218

of adoption, deprivation (restriction) of parental rights, restoration of parental rights, invalidation of an agreement on the payment of alimony.

The prosecutor participating in the case may initiate a review of the court decision adopted on it, file a cassation or supervisory protest, or apply for a review of the decision or ruling on newly discovered circumstances¹.

Thus, it can be concluded that further improvement of the legislation in the field of participation of the prosecutor in civil proceedings should be carried out taking into account both positive and negative experience of foreign countries.

References:

1. Гражданский процесс зарубежных стран: учебное пособие / Под ред. А.Г. Давтян. М.: ТК Велби, Изд. «Проспект», 2011. С 300.
2. Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран. М.: Зерцало, 2010. С 200.
3. Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран. М.: Зерцало, 2010. С 105.

1 Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран. М.: Зерцало, 2010. С 111.

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ ХИЗМАТЧИЛАРИНИНГ ДАРОМАДЛАРИ ВА МОЛ-МУЛКИНИ ДЕКЛАРАЦИЯ ҚИЛИШНИНГ ЖОРӢ ҔТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Каримов Бекзод Абдужалолович

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратура Академияси тингловчиси
Тел: +998972908898, bekzod86@bk.ru

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистонда давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилишнинг жорӣ Ҕтиш истиқболлари, ҳалқаро стандартлар ва тажриба, мавжуд муаммолар ва таклифлар ҳақида сўз юритилади.

Калит сўзлар: Коррупция, давлат хизматчи, даромадлар ва мол-мулк декларацияси, яқин қариндошлар, манфатлар тӯқнашуви, “ҳалоллик”, ҳалқаро стандартлар

Мавзунинг долзарбилиги

Коррупция жамоатчилик эътиборида турган энг муҳим муаммолардан биридир. Давлат миқёсида коррупциянинг олдини олишнинг энг самарали усусларидан бири бу давлат хизматчилари ва мансабдор шахслари учун молиявий назорат чораларини кучайтиришdir. Ҳар бир давлат хизматчисига ўз даромадлари ва мол-мулки, шунингдек, оила аъзолари ва яқин қариндошларининг даромадлари ва мол-мулки тӯғрисида декларация тақдим этиш мажбуриятининг ўрнатилиши – бу уларнинг давлат хизматига мос келмайдиган тадбиркорлик ёки бошқа фаолият билан шуғулланишларига йўл қўймасликни таъминлайди.

Ўзбекистон Республикасида давлат хизматчиларининг харажатлари, даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш тизими ҳамда уларнинг молиявий ҳолатини назорат қилиш бўйича ҳуқуқий асоснинг мавжуд эмаслиги, манфаатлар тӯқнашувини тартибга солинмаганлиги улар орасида коррупциянинг юқори даражада сақланиб қолишига сабаблардан бири бўлмоқда.

Шунга кўра, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 27.05.2019 йилдаги ПФ-5729-сонли фармонида давлат хизматчилари даромадларини декларация қилиш тизимини босқичма-босқич жорӣ этиш ва уларнинг иш ҳақи етарли даражада бўлишини таъминлаш, шунингдек, давлат хизматини ўташда манфаатлар тӯқнашувини ҳал этишнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш вазифаси қўйилган.¹

Давлат хизматчиларини даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш тизимининг жорӣ этилиши натижасида мансабдор шахслар томонидан коррупцион жиноятларнинг содир этилишини олдини олиниши, уларда “ҳалоллик”ни пайдо бўлиши, ҳалқнинг давлатга бўлган ишончини ортиши, Ўзбекистон Республикасининг коррупцияни баҳолаш бўйича ҳалқаро индекслардаги ўринин яхшиланиши ҳамда ноқонуний даромад орттирган ёхуд декларация қилиш талабларини бузган мансабдорларга нисбатан жазо чораларини ёки молиявий чоралар қўлланиши мумкин бўлади.

Давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш тизими қўйидаги афзалликларни келтиради:

- **Давлат бошқарувидаги коррупциявий ҳатти-ҳаракатлар ва манфаатлар тӯқнашувини аниқлаши ва олдини олишга кўмаклашии.** Декларация қилиш тизими коррупцияни олдини олишга, порахўрлик, давлат пулларини ўғирлаш ва хизмат вазифаларини бажариш ҷоғида манфаатлар тӯқнашуви каби эҳтимолий коррупциявий ҳаракатларни таъқиб қилишга ва аниқлашга ёрдам беради

- **Давлат хизматида ҳалоллик муҳитини яратши.** Даромадлар ва мол-мулк декларациялаш тизими давлат хизматчиларининг хизмат лавозими билан боғлиқ ҳисобдорлик мажбуриятини эслатиб туради.

- **Ҳукуматнинг ҳалоллигига аҳолининг ишончини ошириши.** Давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш тизими қанчалик кенгроқ ва муҳим бўлгани ҳолда, давлат хизматчиларининг молиявий ҳолати кўриб чиқилиши ва юзага келиши мумкин бўлган манфаатлар тӯқнашуви кузатиб бориши ва ҳал этилиши аҳолининг ҳукуматнинг ҳалоллигига ишончини кучайтириши мумкин.

Мавжуд муаммолар

Ўзбекистон Республикасида давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини де-

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиб тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тӯғрисида”ги ПФ 5729-сонли фармони // [электрон манба] URL: <https://lex.uz/docs/4355387>

кларация қилишнинг ҳуқуқий асослари мавжуд эмас, яъни “Давлат хизмати тўғрисидаги” қонуни, “Давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш ва манфаатлар тўқнашуви тўғрисида”ти қонунлар қабул қилинмаган;

- шунингдек, коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги норматив ҳуқуқий хужжатларда давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш тўғрисида алоҳида эътибор билан тўхтаб ўтилмаганлиги (Коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги халқаро хужжатлар, хорижий давлатлардаги антикоррупцион сиёсатида декларация қилиш тизимида алоҳида урғу берилган);

- давлат амалдорларининг коррупциявий хатти-харакатлари натижасида орттирилган ноқонуний бойликлари аниқлаш ҳамда жавобгарликнинг ҳуқуқий асослари йўқлиги;

- қонунчиликда коррупцион ҳаракатлар натижасида бюджетга етказилган заарларни қоплаш (активларни қайтариш) механизmlарининг йўқлиги (мол-мулкни мусодара қилиш),

Халқаро стандартлар ва тажриба: Мумкин бўлган манфаатлар тўқнашувидан хавотир кучайиб бораётганини сабабли, аксарият ҳолларда кўп давлатларда коррупцияга қарши курашиш стратегиясининг бир қисми сифатида юкори даражадаги мансабдор шахслардан даромадлар ва мол-мулк тўғрисидаги декларацияни тақдим этишни талаб қиласидан қонунларни қабул қила бошладилар. Ушбу қонунларни қабул қилиш сўнгти ўттиз йил ичida барқарор ўсиб борди. Шу билан бирга халқаро конвенциялари ва бошқа хужжатлар ҳам қабул қилинди.

Хусусан, 2003 йилдаги Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенцияда акс эттирилган дунё миқёсидаги стандартнинг бир қисмига айланди. Конвенциясининг 8-моддаси 5-бандида “Ҳар бир иштирокчи давлат, тегишли ҳолларда ва ўз ички қонунчилигининг асосий тамойилларига мувофиқ, давлат мансабдор шахсларидан тегишли идораларга, давлат мансабдор шахси сифатидаги вазифаларида манфаатлар тўқнашувини юзага келтириши мумкин бўлган хизматдан ташқари фаолияти, машғулотлар, инвестициялар, мол-мулклар ҳамда совға ёки имтиёзлар тўғрисидаги декларацияларни тақдим этишни талаб қиласидан чора ва тизимларни ўрнатишга ҳаракат қилиши” лозимлиги кўрсатилган.¹

Шунингдек, давлат мансабдор шахсларининг активларини декларация қилишни назарда тутувчи биринчи халқаро хужжатлардан бири 1996 йилда қабул қилинган Коррупцияга қарши Америкаро Конвенцияси, Африка иттифоқининг 2003 йилда қабул қилинган Коррупцияни олдини олиш ва унга қарши курашиш тўғрисидаги Конвенциясида ҳамда ушбу соҳадаги биринчи Европа стандарти аъзо давлатларга юборилган давлат амалдорлари одоб-ахлоқ қоидалари тўғрисидаги Вазирлар қўмитасининг R(2000) 10-сонли Тавсиялари хисобланади.

Турли давлатларда давлат хизматчиларининг даромадлар ва мол-мулкини декларациялаш тизими ҳар хил турдаги меъёрий ҳуқуқий хужжатлари – қонунларга асосланган. Мавжуд барча варианtlарни учта асосий тоифага бўлиш мумкин:

- **Умумий қонунчилик:** 1) давлат (фуқаролик) хизматидаги декларация ва маъмурий жараён тўғрисидаги қонун ҳужжатлари, 2) аҳлоқ қоидалари ва қонундан ташқари тартибга солии.

- **Махсус қонунчилик:** 1) Декларация манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги қонун ҳужжатлари элементи сифатида, 2) Декларация тўғрисида маҳсус қонунлар.

- **Ҳокимиятнинг алоҳида тармоқлари ва муассасалари учун маҳсус қоидалар:** 1) Парламент ва Вазирлар Маҳкамасининг ички қоидалари. 2) Декларация қилишини ҳокимиятнинг аниқ тармоқлари, секторлари ва органлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг бир қисми сифатида ифода этиши. 3) Ички қоидалар.

Шунингдек, декларациялашни амалга ошириш тизимнинг моделига боғлиқ бўлиб барча мансабдор шахслар учун ёки ҳокимиятнинг турли тармоқлари учун алоҳида декларация қилиш тизими мавжуд:

- парламент аъзоларининг жамоавий назоратини таъминлаш бўйича доимий парламент комиссиялари;

- судялар мол-мулкини декларациялаш учун суд тизимидағи маҳсус орган;

- ҳар бир давлат идораси томонидан ўз ходимларига нисбатан тизимни жорий этиш, бу раҳбарнинг ўз муассасасидаги манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш бўйича жавобгарлигини акс эттиради;

- Ихтисослашган ва яхши ваколатли мустақил органга топшириш;

Таклифлар

¹ БМТнинг «Коррупцияга қарши конвенцияси» 2003 йил.

Давлат хизматчиларинг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилишни жорий этишда қуидаги таклиф этилади:

- “Давлат хизмати тўғрисида”ти ва “Давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш ва манфаатлар тўнашуви тўғрисида”ги қонунларни қабул қилиш;
- Қонун бўйича декларация қилишнинг аралаш модели - ҳам ички назорат ҳам ваколатли орган назоратини жорий этиш;
- давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкни декларация қилишни босқичма-босқич амалга;
- давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилишнинг амалга ошируви ваколатли орган сифатида Коррупцияга қарши курашиш Агентлиги этиб белгилаш ҳамда унинг моддий техника база билан (вебсайт, таҳлил қилувчи платформа ва хх) таъминлаш;
- топширилган декларацияларни барча учун очиқлигини таъминлаш, шунингдек давлат хизматчилари томонидан топширилган декларациялардаги маълумотларни таҳлил ва мониторинг қилиш мақсадида бошқа субъектлар (ДСҚ, ДБҚ, Кадастр хизмати, ЙХХБ, сугурта ва нотариал идоралар ва бошқалар) билан рақамли ахборот алмашинувини йўлга қўйиш ва шубҳали декларацияларни ажратиб олиш тизимини жорий этиш;
- ваколатли орган – Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлигида (агентликда мавжуд Давлат хизматчиларини даромадлари ва мол-мулкини декларация қилиш бошқармасида 5 штат мавжуд) декларацияларни мониторинг ва таҳлил қилиш учун кадр ресурсларини етарлилигини таъминлаш;
- Давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларацияларини мониторинг ва таҳлил қилиш, декларациядаги маълумотларни ҳақиқатдаги маълумотлар билан солиштириш учун тезкор-қидируг фаолияти хизматларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади. Ушбу ишда Бош прокуратура хузуридаги иқтисодий жиноятларга қарши курашиш Департамент билан ҳамкорлик қилиш лозим;
- Декларация топшириш билан боғлиқ қонун хужжатларни бузганлик учун интизомий, маъмурий ва жиноий жавобгарликни белгилаш (МЖтК ва ЖК ўзгартиришлар киритиш)
- Ноқонуний бойлик орттирганлик учун жиноий жавобгарлик белгилаш, мусодара қилишни жорий этиш;

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, давлат хизматчиларининг даромадлари ва мол-мулкини декларация қилишни жорий этилиши коррупцияга қарши курашиш ҳамда давлат хизматчиларида “халоллик”ни шакллантиришда муҳим элементлардан биридир. Бироқ, декларацияларнинг жорий этилиши ортидан аниқланадиган қонунбузилишларга (ноқонуний бойлик орттириш, декларацияни тақдим этиши билан боғлик қонунбузарликлар) қаътий чоралар кўрилмаса ушбу тизиминг самараси кўринмаслиги мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати:

1. БМТнинг «Коррупцияга қарши конвенцияси» 2003 йил.
2. United Nations (UN) (2006), Legislative Guide for the Implementation of the United Nations Convention Against Corruption
3. UN (2009), Technical Guide to the United Nations Convention against Corruption,
4. ReSPA – Network for Ethics and Integrity: Comparative study - Income and asset declarations in practice
5. World Bank/StAR (World Bank/Stolen Asset Recovery Initiative): *Income and Asset Disclosure: Case Study Illustrations*. Washington, DC: World Bank. 2011.
6. “Asset Declarations for Public Officials: A Tool to Prevent Corruption.” OECD Publishing, Paris.
7. StAR Publication - Income and Asset Declarations.
8. 2009StAR_Publication: *Public Office, Private Interests: Accountability through Income and Asset Disclosure* (2012)
9. Б.И.Исмоилов, Б.И.Исмоилов: Хорижий давлатларда мансабдор шахслар активларини декларация қилиш. 2019 й
10. **Антикоррупционные реформы в Узбекистане:** 4-й раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией

ПРИМЕНЕНИЕ ПРАВА КАК ОСОБАЯ ФОРМА ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ

Исмаилова Дильфуза Узакбаевна
студентка Каракалпакского государственного
университета имени Бердаха
ismailovadilfuz01@mail.ru 90-654-46-77

Аннотация: В статье рассматриваются особенности и роль правоприменения в процессе реализации права, определяются присущие ему признаки, а также их огромная значимость в процессе урегулирования общественных отношений.

Ключевые слова: правоприменение, реализация права, правопорядок, властно-императивная форма, санкции, правоприменительные акты.

Применение - это такой способ реализации права, который связан с властными действиями юрисдикционных органов и должностных лиц. Последние выступают от имени государства, выполняя возложенные на них специальные функции и полномочия. Перед нами - одна из форм государственной деятельности, направленной на претворение правовых предписаний в жизнь, практику.

Применять нормы права - это значит применять власть, а нередко - принуждение, санкции, наказание. Правоприменение осуществляют только специальные субъекты. Именно поэтому рядовые граждане не могут применять правовые нормы, иными словами, употреблять власть; такими прерогативами они не наделены, хотя вопрос этот в литературе небесспорный.

Так, по мнению М.С. Строговича, гражданин, задержавший на улице хулигана и доставивший его в милицию, тем самым якобы применил к нему норму права. Ученый, передавший в дар государству свою научную библиотеку или какую-либо иную ценную коллекцию, например собрание картин, тоже применил соответствующую правовую норму. Но применение ли это? Как нам представляется, в первом случае гражданин исполнил свой гражданский долг; во втором - использовал предусмотренное законом право подарить любую вещь любой организации или лицу. Здесь нет элемента властности.

Правоприменение непосредственно связано с эффективностью действия законов и иных нормативных актов, совершенствованием механизма правового регулирования, поддержанием правопорядка и дисциплины в обществе. Его цель - упорядочение взаимоотношений между людьми и их объединениями, придание им организованного и стабильного характера.

Одновременно, сам процесс применения права должен протекать в строгих рамках законности, исключающих произвол, своеволие, бюрократизм, волокиту, тем более - мздоимство, вымогательство, взятки. Нередко чиновники создают искусственные препятствия, за преодоление которых требуют «вознаграждения».

Правда, в последнее время наряду с государственными учреждениями действует немало частных (нотариальные конторы, адвокатуры, пункты обмена жилья, хозрасчетные поликлиники, бюро, ателье по оказанию коммунально-бытовых услуг и т.д.), которые объективно создают здоровую конкуренцию и ограничивают былой монополизм в названных сферах.

Характерные особенности применения права заключаются в следующем:

- 1) это - властно-императивная форма реализации права;
- 2) осуществляется компетентными, уполномоченными на то органами и должностными лицами;
- 3) носит процессуально-процедурный характер;
- 4) состоит из ряда последовательных стадий, т.е. отличается стадийностью;
- 5) связано с вынесением правоприменительных актов.

Список литературы

1. Адилкариев Х.Т. Теория государства и права. – Т.: Академия МВД Республики Узбекистан, 2014. – с.312.
2. Исламов З.М. Общество. Государство. Право. – Т.: «Адолат», 2001. – с.248.
3. Матузов Н.И., Малько А.В. Теория государства и права: Учебник – М.: Юристъ, 2004. – с. 161.

ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАРДА КОРРУПЦИЯ ҲОЛАТЛАРИ ТҮҒРИСИДА ХАБАР БЕРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИНГ ИЖОБИЙ ТАЖРИБАСИНИ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИГА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ

Шамшиев Жамшид Аслиддинович,
Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
Академиясининг магистратура тингловчиси
Тел: +99891-779-25-25
Электрон почта: j.shamshiyev@tdi.uz

Аннотация. Мақолада хорижий давлатларда коррупция ҳолатлари түғрисида хабар бериш механизмларининг ижобий тажрибалари, коррупция ҳолатлари түғрисида хабар бериш соҳасида Ўзбекистон Республикаси тажрибаси, соҳани ривожлантиришга оид таклифлар ўрин олган.

Таянч сўзлар: коррупция ҳолатлари түғрисида хабар бериш, Whistleblowing, Whistleblower, кўмаклашувчи шахс, коррупциянинг олдини олиш.

Маълумки, охирги йилларда Ўзбекистон Республикасида коррупция қўламини кескин равишда камайтириш ва унга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантиришга қаратилган тизимли чоралар кўрилмоқда.

Бунга дадил қадам сифатида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар түғрисида” 2020 йил 29 июндаги ПФ-6013-сон Фармонига [1] мувофиқ, Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди.

Шунингдек, коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ишларнинг мантиқий давоми сифатида Вазирлар Махкамасининг “Коррупцияга оид хукуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби түғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2020 йил 31 декабрдаги 829-сон қарори [2] қабул қилинди.

Шуни алоҳида қайт этиш лозимки, ҳар қандай давлат учун коррупция ҳолатлари түғрисида маълумотларга эга бўлиш коррупция ҳолатларининг барвақт олди олинишига, унга олиб келувчи сабаб ва шароитларни ўргангтан ҳолда ўз вақтида бартараф этилишига ҳамда қилмиш учун жазо муқаррарлигини рўёбга чиқарилишига хизмат қиласди. Коррупция ҳолатлари түғрисида хабар бериш механизми мавжуд бўлишининг муҳим эканлиги ҳатто ҳалқаро-хукуқий ҳужжатларда ҳам ўз аксини топган. Зеро, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши конвенциясининг [3] 37-моддасига кўра, ҳар бир иштирокчи давлат мазкур конвенцияда жиноят деб тан олинган бирон жиноий ҳатти-ҳаракатларда иштирок этаётган ёки иштирок этган шахсларни ваколатли органлар учун тергов ишларини олиб бориш ва исботлаш мақсадида фойдали бўлган маълумотларни тақдим этишга ва жиноятчиларни жиноий даромадлардан махрум қилишга ва бу каби даромадларни қайтариш бўйича чоралар кўрилишига кўмаклашувчи амалий ва аник ёрдам беришга рағбатлантиришни кўзда тутувчи тегишли чораларни кўради.

Хорижий мамлакатларда “Whistleblowing” жиноятчилик ва коррупцияни фош қилиш ва уларга қарши курашишнинг самарали усулларидан бири бўлиб, бу каби хизматни амалга оширувчи маҳсус ходимнинг ишини йўқотишидан ёки унга нисбатан ёмон муносабатда бўлишдан ҳимоя қилиш учун маҳсус қонунлар мавжуд.

Хусусан, Япония давлатининг 2004 йилдаги “Whistleblower”ни ҳимоя қилиш түғрисида”ги қонун билан хукуқбузарликлар ҳақида хабар берувчи “Whistleblower”ларни ҳимоя қилиш ҳамда бошқа ишчиларга нисбатан давлат ва хусусий сектор ташкилотлари раҳбарлари томонидан камситадиган муносабатда бўлиш тақиқланган.

Руминияда “Whistleblowing” сўз эркинлигининг намоёни бўлиб, қонунлар ёки жамоат манбаатлари бузилганлиги түғрисида хабар берганлар ҳар қандай демократик жамиятда ва коррупцияга қарши курашишда муҳим рол ўйнайди. Руминияда 2004 йилдан бери “Whistleblower түғрисида”ги маҳсус қонун мавжуд. Қонун давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари таркибида қонун бузилишини ошкор қиласиган шахсларни ҳимоя қилиш ҳақидаги кенг қамровли ҳужжатдир. Руминия давлатининг “Whistleblower түғрисида”ги қонуннинг

мақсади давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари, давлат муассасалари ва бошқа жамоат бирлашмаларида қонун бузилишлари ҳакида хабар берган шахсларни ҳимоя қилишидир.

Сингапур давлатининг "Whistleblower"ни ҳимоя қилиш борасидаги қонунларининг аксарияти мақсадли маълумот берувчилар гурухини ҳимоя қиласди. Масалан, "Коррупциянинг олдини олиш тўғрисида"ги қонун коррупция ҳакида хабар берганларни ҳимоя қиласди. Шахснинг иш жойидаги умумий ҳукуқбузарликлар ёки ноконуний хатти-ҳаракатлар тўғрисида хабар берувчилар "Иш жойидаги хавфсизлик ва соғлик тўғрисида"ги қонунга мувофиқ ҳимоя қилинади. Шунингдек, гиёхванд моддалар савдоси, терроризмни молиялаштириш ва рақобат масалалари бўйича маҳсус хабар берувчиларни ўз ичига олган алоҳида қонунлар мавжуд.

Босния ва Герцеговинада ҳукумат ва нодавлат нотижорат ташкилотларининг икки йиллик саъй-ҳаракатлари натижасида 2013 йил декабрида давлат даражасидаги "whistleblower"ни ҳимоя қилиш тўғрисида"ги қонун бир овоздан қабул қилинди. Қонун коррупция тўғрисида хабар бериш пайтида **расмий сирларни ошкор қиласидиган давлат ходимларини** ҳимоя қиласди. Босния ва Герцеговинада ушбу қонун кучга кирганидан бўён 22 минг нафар ходимлар ишлайдиган 77 та вазирлик ва бошқа давлат институтларининг 95 фоизга яқинига ички хабар берувчи процедуранлари ўрнатилди. Шунингдек, қўшимча равишда уларнинг веб-сайтларда хабар бериш имконияти яратилди.

Косовода 2011 йилда давлат ва хусусий секторда нотўғри хатти-ҳаракатлар тўғрисидаги хабар қилганларни ҳимоя қилиш бўйича "Whistleblower ҳақида"ги қонун қабул қилинган. Қонун давлат ва хусусий секторни қамраб олиш учун жиноий хабар берувчиларни ҳимоя қилиш доирасини кенгайтиради.

Сербия Республикаси парламенти 2014 йил 25 ноябрда қабул қилинган "Whistleblower"ларни ҳимоя қилиш тўғрисида" ги қонун 2015 йил 5 июндан қонун кучга кирди. Қонун ҳукуқбузарликлар ҳақида хабар берувчи шахсларни ҳамда уларга алоқадор бўлган шахсларни ҳам ҳимоя қиласди.

Қонунда "Whistleblower"ларнинг қўйдаги уч хил тури берилган:

ички "Whistleblower"лик иш берувчига тегишли маълумотларни ошкор қилиш;

ташқи "Whistleblower"лик ваколатли давлат органига (масалан, Коррупцияга қарши курашиш агентлигига) маълумот бериш;

оммавий "Whistleblower"лик оммавий ахборот воситаларига маълумот бериш.

Ўз навбатида, қонунчиликда иш берувчилар зиммасига "Whistleblower"лар масаласида маҳсус мажбуриятлар юкланган. Хусусан, ҳар бир иш берувчи ушбу қонунда назарда тутилган ҳукуқлари тўғрисида барча ишлаётган шахсларни ёзма равишида хабардор қилиши ва (агар иш берувчида ўндан ортиқ ходим бўлса) ҳукуқбузарликлар ҳақида ички хабар беришни тартибга солувчи ички актни қабул қилиши шарт. Бундан ташқари, иш берувчилардан қонунбузарликлар ҳақида хабар берганларни ҳимоя қилиш, шунингдек тақдим этилган маълумотларга нисбатан аниқланган қонунбузарликларни ўз ваколатлари доирасида бартараф этиш чораларини кўриш талаб этилади. Шунингдек, иш берувчига "Whistleblower"га қарши фаол ёки ҳаракатсиз равишида заарарли хатти-ҳаракатлар қилиш тақиқланади. Қонун кўра, одатда, иш берувчига ёки ваколатли давлат органига хабар беришдан олдин маълумотни ошкор қилиш ноконуний хисобланади. Иш берувчига ёки ваколатли давлат органига олдиндан хабар бермасдан жамоат хабар берувчиларига (Public whistleblowing) фақат истисно ҳолатларда – агар катта миқдордаги заарар етказилишидан ҳаёт, ахоли саломатлиги, хавфсизлиги ёки атроф-мухит учун хавф туғдирса, шунингдек, далилларни йўқ қилиш хавфи юзага келса, йўл қўйилади.

Албанияда 2016 йилда қонун қабул қилинган "Whistleblowing" ва "Whistleblower"ларни ҳимоя қилиш тўғрисида"ги қонунда давлат ва хусусий соҳадаги ҳукуқбузарликлар тўғрисида хабар бериш йўллари, хабар қилинган ҳолатларни тергов қилиш ва хабар берувчиларни ҳимоя қилиш тартиб ва механизмлари ҳамда ушбу вазифаларни бажаришга масъул бўлган тузилмалар назарда тутилган. Албанияда "Whistleblowing" коррупция давлат ва хусусий секторда жамоат манфаатларига таҳдид солувчи ёки заарар етказадиган бошқа қонунбузарликларга қарши курашишнинг муҳим воситаси сифатида қаралади.

Бошқа хорижий мамлакатларда ҳам давлат ва хусусий секторларида турли хил жиноятчилик, ҳукуқбузарликларнинг олдини олиш, уларни фош қилиш мақсадида фуқароларни рағбатлантириш услубидан фойдаланилади.

АҚШ, Буюк Британия, Германия, Канада, Корея, Руминия, Сербия, Қозоғистон, Қирғизистон ва бошқа давлатлар қонунчилигида ҳам коррупцияга қарши курашишнинг самарали механизми сифатида коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар ҳақида хабар берган шахсларни рағбатлантириш тартиби белгиланган.

Америка Кўшма Штатларининг 1986 йилги фирибгарликлар тўғрисидаги федерал қонунига кўра, бюджет маблағларига оид фирибгарлик ҳолатлари ҳақида хабардор бўлган шахслар, давлат манфаатлари учун даъво ариза билан судга мурожаат қилишлари мумкин. Ушбу ҳолатда даъво берувчи шахс умумий даъво миқдорининг 15 фоизидан 25 фоизигача улуши суд томонидан рағбатлантирилади. Шунингдек, амалдаги қонунларга кўра, молия бозори иштирокчисининг ҳар қандай ҳуқуқбузарликлари ҳақида хабар берган шахс ушбу ҳуқуқбузарлик учун суд томонидан белгиланган жарима миқдорининг 10 фоизидан 30 фоизигача мукофот пулини олиши мумкин.

Россия Федерациясининг 07.02.2011 йилдаги "Полиция тўғрисида" ги Федерал Қонунида шахснинг полицияга жиноятни очишда ишончли маълумотларни тақдим этганлиги ва айборларни қамоққа олишда ёрдам берганлиги учун рағбатлантириш назарда тутилган.

Украина қонунчилигига 2019 йилда коррупция фактлари тўғрисида хабар берувчи "фош этувчи" тушунчаси киритилган. Шахс ҳуқуқбузарликлар тўғрисида аноним равища коррупциянинг олдини олиш миллий агентлигига ишонч телефони ёки электрон почта орқали хабар бериши мумкин. Қонунчиликка кўра, агар коррупция фактидан давлатга етказилган пора ёки зарар миқдори камида энг кам иш ҳақи миқдорининг беш минг бараварини ташкил қиласа, у маълумот учун пул мукофотини талаб қилиши мумкин. Хабарчиларга бепул юридик ёрдам, ҳаёт ва соғлиққа таҳдид бўлган тақдирда химоя қилиш, адвокат учун харажатларни қоплаш кафолатланади.

Ўзбекистон Республикасида коррупция ҳолатлари тўғрисида хабар бериш механизмси сифатида барча учун умуммажбурий бўлган норматив-ҳуқуқий хужжатнинг қабул қилинишини, бу соҳадаги муносабатларни тартибга соловчи илк қадам деб эътироф этишимиз лозим.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги 829-сонли қарори билан Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомга мувофиқ, коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган шахслар бир марталик пул мукофоти (БХМнинг 3 бараваридан 25 бараваригача) билан рағбатлантирилади.

Агар пора суммаси ёки етказилган зарар ёхуд ўзлаштирилаётган (ўзлаштирилган) мулкнинг қиймати БХМнинг юз бараваридан кўп бўлса, мукофот қуйидаги фоиз ҳисобида ҳисобланади:

анча миқдор учун — пора суммаси ёки етказилган зарар ёхуд ўзлаштирилаётган (ўзлаштирилган) мулк қийматининг ўн беш фоизи миқдорида;

кўп ёки жуда кўп миқдор учун—пора суммаси ёки етказилган зарар ёхуд ўзлаштирилаётган (ўзлаштирилган) мулк қийматининг ўн фоизи миқдорида.

Шу ўринда қўшимча қилиш мумкинки, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 20 сентябрдаги 747-сонли қарори билан тасдиқланган Жисмоний ва юридик шахсларнинг автотранспорт воситаларига ўрнатилган видеорегистраторлар шунингдек, видеокузатув ва тасвирга олиш техника воситалари ҳамда мобиль қурилмалар орқали қайд этилган ҳуқуқбузарлик ҳолатлари тўғрисидаги видеоёзувларни қабул қилиш, кўриб чиқиш ҳамда уларни тақдим этган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомга [4] кўра, 2019 йил 1 июлдан бошлаб ҳуқуқбузарлик ҳолатлари акс этирилган видеоёзувларни юборган шахслар ҳуқуқбузардан ундирилган жарима ҳисобидан базавий ҳисоблаш миқдорининг беш фоизи миқдоридаги пул мукофоти билан рағбатлантирилиши белгиланди.

Ҳайдовчилар содир этган ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги видеоёзувларни учинчи шахслар томонидан тақдим этилиши кенг жамоатчилик орасида кескин муҳокамаларга сабаб бўлди. Қонун барча учун баробар эканлигини биламиз, аммо шу адолатни таъминлашга келганда юкоридаги янги тартиб мисолида ўзимизни "чақимчи"га айлантиришни ҳоҳламаймиз.

Шу сабабдан, ҳуқуқбузарликлар (коррупция ҳолатлари) тўғрисида хабар беришни диний нуқтаи назардан ўрганиб чиқиш мақсад мувофиқ ҳиосбланади. Авволомбор, чақимчилик

сўзининг маъносига муқаддас Ислом динининг соҳа вакиллари томонидан изоҳлар келтириб ўтилган. Чақимчилик – бир инсоннинг гапини бошқа бир инсонга уларнинг ўртасида адоват ва ғазаб келтириб чиқариш учун айтиш [5]. “Гуноҳи кабирлар” китобида “Чақимчиликнинг моҳияти сирни фош қилиш ва кашф қилиниши карих саналган нарсани эълон қилишдир. Инсон бошқа инсонлардан кўрган ҳар қандай нарсаси ҳақида гапиришдан тилини тийиши лозим. Гапирса, мусулмонларга фойдали ёки маъсиятни даф қиласидан нарсаларни айтиши мумкин.” [6]-дейилган.

Энг асосийси, Қуръону Карим Нисо сураси 135-оятида қуидагича келтирилади “Эй, имон келтирганлар! Адолатда барқарор туриб, ўзларинг ёки ота-оналаринг ва қариндошларинг заарига бўлсада, Аллоҳ учун (тўғри) гувоҳлик берингизлар! У (гувоҳлик берилувчи) бой бўладими, камбағал бўладими, Аллоҳ у иккисига яқинроқдир. Бас, адолатли бўлишларингиз учун ҳавоий нафсга берилиб кетмангизлар! Агар (тилларингизни) бурсангизлар ёки (гувоҳликдан) бош тортсангизлар, албатта, Аллоҳ қилаётган ишларингиздан хабардордир.” [7]. Мазкур оятга шарҳни диний илм эгалари томонидан берилиши илмий жиҳатдан тўғри хисобланади.

Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги 829-сон қарори билан тасдиқланган Коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомга асосан ушбу Низом “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Конунига мувофиқ коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахсларни рағбатлантириш тартибини белгилайди.

Низомга кўра, коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда кўмаклашган шахслар сифатида **фуқаролар, фуқаролиги бўлмаган шахслар, нодавлат тижорат ташкилотининг ёки бошқа нодавлат ташкилотининг ёхуд давлат органининг, давлат иштирокидаги ташкилотининг ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи хизматчиси** белгиланган.

Коррупция ҳолатлари давлат бошқарув органларида, давлат иштирокидаги ташкилотларда ва хусусий сектор билан бир қаторда **ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, ҳарбий ва ҳарбийлаштирилган идораларда** ҳам содир этилади.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, ҳарбий ва ҳарбийлаштирилган идоралар ўз вазифа ва функцияларининг маҳсуслаштирилганлиги сабабли жамоатчилик учун **қисман ёпиқ** хисобланади. Яъни, бу тузилмалар ичida содир этилаётган айrim коррупция ҳолатлари фақатгина **тизим ичидаги ходим ва ҳарбий хизматчиларга** маълум бўлади.

Тизим ичидаги ходим ва ҳарбий хизматчилар коррупция ҳолатлари ҳақида хабар берган тақдирда, унинг кейинги хизмат фаолияти боғлиқ салбий ҳолатлар юзага келиши, ҳаттоқи унга нисбатан **ишдан бўшатиш ёки уюштирилган жиноий жавобгарлик** ҳолатлари ҳам хавф солиши мумкин.

Бу борада Босния ва Герцеговинада “whistleblower”ни ҳимоя қилиш тўғрисида”ги қонунини ижобий тажриба сифатида эътироф этиш мумкин. Қонун коррупция тўғрисида хабар бериш пайтида **расмий сирларни ошкор қиласидан давлат ходимларини ҳимоя қиласиди**.

Юқоридагиларни инобатга олиб, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “**Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, ҳарбий ва ҳарбийлаштирилган идораларда коррупцияга қарши курашишни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида**”ги Фармони лойиҳасини ишлаб чиқиши. Бунда:

ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, ҳарбий ва ҳарбийлаштирилган идораларда коррупция ҳолатлари юзасидан хабар беришнинг янгича механизmlарини жорий этиш;

тузилмалардаги коррупция ҳолатлари ўзаро занжир бўлиб, **элитар коррупцияни** вужудга келтириш эҳтимолларини ҳисобга олган ҳолда бир тузилмадаги коррупция ҳолатлари юзасидан **иккинчи (холис)** тузилмага хабар бериш тартибини ишлаб чиқиши (*яъни ДХХ, Мудофаа, Миллий гвардия, Мудофаа саноати давлат қўмитаси, ФВВ, ИИВ ҚҚ ходим ва ҳарбий хизматчилари Ҳарбий прокуратурага, Прокуратура ходимлари ДХХга, ИИВ ходимлари Прокуратурага*);

тизим ичидаги ходим ва ҳарбий хизматчиларнинг ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш

(лавозимини ошириши, ротация қилиши ва ўз тузилмасида бундан буён ишилашга тўсқинлик қилувчи ҳолатлар вужудга келган тақдирда бир тузилмадан иккинчи тузилмага ротация қилиши);

тизим ичидаги ходим ва ҳарбий хизматчилар оила аъзоларининг ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш;

тизим ичидаги ходим ва ҳарбий хизматчиларни коррупция ҳолатлари тўғрисида хабар берганлиги учун **хизмат бўйича ва моддий рафбатлантириш**;

коррупция ҳолатлари тўғрисида хабарларни ўрганувчи мансабдор шахс томонидан мазкур хабар тафсилотларини ўрганиш давомида хабар берувчининг розилигисиз **шахсни ошкор этмаслиги**, ҳолатлар ўз тасдифини топмаган тақдирда (туҳмат ва ёлғон кўрсатма бериш бундан мустасно) хабар берувчининг **шахси сир сақланиши** назарда тутилиши мақсаддага мувофиқ.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2020 йил 29 июнданги ПФ-6013-сон Фармони (Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.06.2020 й., 06/20/6013/1002-сон).

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Коррупцияга оид хуқуқбузарлик ҳақида хабар берган ёки коррупцияга қарши курашишга бошқа тарзда қўмаклашган шахсларни рафбатлантириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида” 2020 йил 31 декабрдаги 829-сон қарори (Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 31.12.2020 й., 09/20/829/1693-сон).

3. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Коррупцияга қарши Конвенцияси. 2003 йил 31 октябрь, Нью-Йорк. (БМТ Бош Ассамблеясининг 2003 йил 31 октябрдаги 58/4-сонли Қарори).

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасидаги хуқуқбузарликларга қарши курашиш самарадорлигини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2018 йил 20 сентябрдаги 747-сон қарори (Қонун хужжатлари маълумотлари миллий базаси, 22.09.2018 й., 09/18/747/1950-сон; 29.12.2019 й., 09/19/1046/4242-сон; 12.11.2020 й., 09/20/713/1504-сон).

5. [Электрон манба] URL: <http://muslim.uz/index.php/maqolalar/item/2031> (Ҳабибуллоҳ Абдураззоқов, “Ҳазрати Имом” жоме масжиди имом ноиби).

6. [Электрон манба] URL: <https://islom.uz/maqola/10453> (муаллиф-Имом Ҳофиз Шамсиддин Заҳабий, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2016 йилдаги 3831-сонли хulosasi асосида нашр қилинган).

7. Qur’oni karim ma’nolari tarjiması. Tarjimon: Abdulaziz Mansur.

YURIDIK KLINIKA: YOSHLARDA HUQUQNI ANGLASH VA QO'LLASH

Hamidov Shoxrux Tohirovich
Buxoro viloyati Yuridik texnikumi
102-guruh "Ijro ishini yuritish
bo'yicha yurist". Tel: (93)685-55-58.

Ushbu maqolada yoshlarga huquqni amaliy o'rgatishda kucha huquqi "street law" ya'ni yuridik klinika va volontyorlikning ahamiyati xorijiy tajriba misolida tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: yuridik klinika, kucha huquqi, street law, volontyor, yoshlarning huquqiy madaniyati, yuridik ta'lim.

Yoshlarning huquqiy madaniyatini yuksaltirish borasida xorij tajribasini o'rganishda qiziqarli holatlarni uchratish mumkin. Misol tariqasida, "ko'cha huquqi" misoliga e'tibor qarataylik. Ko'cha huquqi atamasi (ing. tilida - "street law") doimiy turmush tarzida uchrab turadigan talab va taklif haqida huquqiy bilim olish tizimini o'zida mujassam etadi. Mazkur atama kelib chiqishiga ko'ra amerikaliklar ta'biri bilan aytganda, "to be street smart" (so'zma-so'z tarjimasi - "ko'chada aqlli bo'lmoq"), ya'ni ilm xazinasiga ega bo'lgan inson yoki "kitobiy bilimlar egasi emas, hayotiy tajribaga ega inson bo'lishni anglatadi Street law tizimi hayotda uchragan muayyan muammo va masalalarni muayyan bilim va tajribaga tayanib hal etishni, ma'lum bir fikrlash doirasiga oid va hayotiy tajribalarni to'plangan bilimlarni zamонави interaktiv usullardan foydalanib amaliyotga tatbiq etishni nazarda tutadi. Street law tizimi, shuningdek "har bir kun uchun mo'ljallangan huquq", "jonli huquq" ma'nolarini anglatadi. Uning asosiy maqsadi - yoshlarni amaliy hayotiy faoliyatidagi talab va takliflardan, ularning hajm va shakllaridan kelib chiqqan holda har kuni as qotishi mumkin bo'lgan bilim va tajribalarni amalda joriy etish. Klinikaning a'zosi bo'lgan yuridik fakulteti talabalari tuman maktablarida kambag'al aholi yashaydigan joylarda huquqni tushuntirish ishlarini olib borishgan. O'qitishning asosiy maqsadi zerikarli qonunlarni ko'r-ko'rona yod odish emas. balki har kuni hayotda kerak bo'ladigan amaliy vaziyatga oid huquqni o'rgatishdir. Buning natijasida maktablarda qonunbuzarlik darajasi ancha kamaygan. Hozirgi kunda bunday klinikalar, nafaqat, AQShda, balki Belarus, Bolgariya, Vengriya, Qozog'iston, Latviya, Litva, Polsha kabi 40 dan ortiq mamlakatlarda mavjud. O'zbekistonda esa bunday klinika Toshkent davdat yuridik universiteti hamda Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universitetida tashkil etilgan. Biroq ularning faoliyati hali zamon talablariga javob bermaydi. Xorij standartlari darajasidan ancha orqada, rivojlanish bosqichida. Shu boiz biz yuridik klinika to'g'risidagi nizomni qayta ko'rib chiqib, uni takomillashtirish vaqtি keldi deb hisoblaymiz. Fikrimizcha, yuridik klinika faqat hisobot uchun, nomigagina emas, balki tom ma'noda aholiga, ayniqsa, yoshlarga huquqni amaliy o'rgatishga qodir xuquqiy mexanizmga aylanishi lozim. Shu o'rinda milliy mentalitetni e'tibordan qochirmaslik ham muhim ekanligini qayd etmoqchimiz. Yuridik klinika aslida fakat talaba yoshlarni guruhidan iborat yetarli nazariy va amaliy bilimga ega bo'limgan, endigina huquq sohasida ish yuritayotganlar faoliyati emas. Yuridik klinika puxta tashkiliy-huquqiy asosga ega, yetarli nazariy va amaliy ko'nikmasi mavjud mutaxassislarning muntazam ko'magiga tayanadigan a'lochi va faol talabalarning erkin tashhabbusi asosidagi o'z tengdoshlariga huquqni amaliy o'rgatishga mo'ljallangan faoliyat sanaladi. Yuqoridaqilardan kelib chiqqan holda yuridik klinikaning huquqiy maqomini hukumat miqyosida belgilash va reglamentini tasdiqlash maqsadga muvofiq, deb hisoblaymiz. Bu esa huquqshunos talabalar fikrlash doirasini oshirishi va ko'nikma hosil qilishi uchun tajriba maktabi bo'lar edi. Klinikaning vazifasi bo'lajak huquqshunoslarni ijtimoiy hayotga jalg qilish, jamiyat huquqiy tizimida qatnashishlari uchun tajriba to'plashiga ko'maklashishdir. Bunda o'rganuvchilar - maktab o'quvchilari hamda akademik litseylar va boshqa huquq sohasidagi o'quvchilar - huquqning mohiyatini tushunishlari guruh bo'lib ishlashni o'rganishlari, yuridik muammo va kolliziyalarni yechishni bilishlari lozim. Zero, O'zbekiston sharoitida rivojlantirilishi lozim bo'lgan yo'naliishlardan yana biri - huquqiy tarbiya sohasidagi volontyorlik.

Xulosa qilib aytganda, yoshlar huquqiy madaniyatining shakllanishida xalqaro tajribaning ijobjiy o'rni va ta'sirini inkor etib bo'lmaydi. Yangi O'zbekistonni isloh etish, demokratlashtirish va mamlakatni modernizatsiyalash jarayonlarini yoshlarning ishtirokisiz tasavvur etib bo'lmaydi, aynan yoshlar har qanday jamiyat hamda davlatning istiqbolini belgilaydi.

KASALLIK TUFAYLI JINOIY JAVOBGARLIK DAN OZOD QILISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Jo`rayev Og`abek Anvar o`g`li
Bosh Prokuratura Akademiyasi
magistaturasi tinglovchisi
Telefon: +998(99)406 25 03
Ogabekjurayev1997@mail.ru

Anotatsiya: Mazkur tezisda kasallik tufayli javobgarlikdan ozod qilishning tavsifi, o`ziga xos xususiyatlari, amaldagi jinoyat qonunchiligidagi mavjud muammo va kamchiliklar, shuningdek ularni bartaraf qilishga qaratilgan takliflar yoritib o`tilgan.

Kalit so`zlar: jinoiy javobgarlikdan ozod qilish, kasalllik tufayli javobgarlikdan ozod qilish, javobgarlikka tortish muddatlari, tibbiy yo`sindagi majburlov chorasi.

Abstract: This thesis describes the description of the exemption from liability due to illness, its peculiarities, the existing problems and shortcomings in our current criminal legislation, as well as suggestions for their elimination.

Key words: release from criminal liability, release from liability due to illness, terms of prosecution, medical coercion.

Аннотация: В данной работе дается описание освобождения от ответственности по болезни, его особенностей, существующих проблем и недостатков в действующем уголовном законодательстве, а также предложения по их устранению.

Ключевые слова: освобождение от уголовной ответственности, освобождение от ответственности по болезни, сроки лишения свободы, медицинское принуждение.

O`zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksining 67-moddasiga muvofiq, agar jinoyat sodir etgan shaxsda hukm chiqarilguniga qadar o`z harakatlarining ahamiyatini anglay olmaydigan yoki ularni boshqara olmaydigan tarzda ruhiy holatning buzilishi yuzaga kelgan bo`lsa, u javobgarlikdan ozod qilinadi.

Jinoyat sodir etgan shaxsning jinoyat sodir etish vaqtida aqli raso bo`lib, hukm chiqarilgunga qadar ruhiy kasallikka chalinib, aqli noraso bo`lib qolgan taqdirda uni jinoiy javobgarlikdan ozod qilinishi jinoyat qonunining insonparvarlik prinsiplaridan biri hisoblanadi.

O`zR JKning 67-moddasi faqat jinoyat sodir etish paytida aqli raso bo`lib, ushbu jinoyat yuzasidan surishtiruv, dastlabki tergov olib borish yoki ishni sudda ko`rish vaqtida aqli noraso bo`lgan shaxslarga nisbatangina tadbiq etiladi. Ijtimoiy xavfli qilmishni sodir qilish vaqtida aqli noraso bo`lgan shaxsning qilmishi jinoyat hisoblanmaganligi tufayli ularga nisbatan JK 67-moddasining qoidalari qo`llab jinoiy javobgarlikdan ozod qilish qoidalari qo`llanmaydi, balki JK 18-moddasining uchinchi qismi qoidalari asosida tibbiy yo`sindagi majburlov choralar qo`llanishi mumkin.

Hukm qonuniy kuchga kirganidan keyin ruhiy kasallikka chalingan shaxslarga nisbatan O`zbekiston Respublikasi Jinoyat-ijroiya kodeksining 181-moddasida nazarda tutilgan qoidalari asosida tibbiy yo`sindagi majburlov choralar qo`llanadi.

Demak, O`zR JKning 67-moddasi faqat jinoyat sodir qilish paytida aqli raso bo`lib, ushbu jinoyat yuzasidan surishtiruv, dastlabki tergov va ishni sudda ko`rish, ya`ni hukm chiqirilgunga qadar ruhiy kasallikka chalingan shaxslarga nisbatangina qo`llanadi. Qonunda ruhiy kasalliklardan boshqa turdag'i kasallikka chalingan shaxslarni jinoiy javobgarlikdan ozod qilish nazarda tutilmagan.

O`zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi 84-moddasining uchinchi qismiga muvofiq, jinoyat sodir etganidan keyin ruhiy holatining o`z harakatlari ahamiyatini anglay olmaydigan yoki ularni boshqara olmaydigan darajada buzilishi yuzaga kelgan shaxs to`g`risidagi jinoyat ishi belgilangan tartibda aybdorlik haqidagi masala hal qilinmasdan tugatiladi.

Agarda jinoyat sodir qilgan shaxs ruhiy kasallikdan boshqa og`ir kasallikka chalinib qolsa, jinoiy javobgarlikdan ozod qilish masalasi qo`llanmaydi. Bunday holda O`zR JPK ning 366-moddasida nazarda tutilgan ayblanuvchi ishni yuritishda uning ishtirot etishini istisno etadigan og`ir va davomli, lekin davolab bo`ladigan kasallikka chalingan hollarda mazkur ish yuzasidan ish yuritish to`xtatiladi. Davolanganidan keyingina unga nisbatan jinoiy javobgarlikdan

ozod qilish (agar bunga asoslar mavjud bo`lsa, JK 65, 66, 661-moddalar asosida) yoki jinoiy jazo tayinlash masalalari qo`yilishi mumkin.

Jinoyat sodir qilgan shaxs uning ustidan sud hukmi chiqarilganiga qadar kasal bo`lib qolsa, unga nisbatan sud tomonidan majburlov chorralari qo`llanilishi mumkin¹.

Shuningdek, agar jinoyat qilgan shaxs hukm chiqarilguniga qadar kasal bo`lib qolgan bo`lib, javobgarlikdan ozod qilingan bo`lsa va u JKning 64-moddasida nazarda tutilgan muddatlar o`tgandan keyin tuzalsa uni javobgarlikdan ozod qilish sudning majburyati hisoblanadi. Ammo Jinoyat Kodeksining 67-moddasi 3-qismiga muvofiq, Bunday shaxs ushbu Kodeksning 64-moddasida nazarda tutilgan muddatlar o`tmasdan tuzalsa, javobgarlikka tortiladi. Bunday holda javobgarlikka tortish muddatlari sud tomonidan tibbiy yo`sindagi majburlov chorasi qo`llanilgan kundan hisoblanadi.

O`zbekiston Respublikasi JKning 64-moddasiga ko`ra, jinoiy javobgarlikka tortish muddatlari jinoyat sodir etilgan kundan boshlanadi. Ammo JK 67-moddasida asosida tibbiy yo`sindagi majburlov chorralari qo`llanilgan shaxsga nisbatan javobgarlikka tortish muddatlari sud tomonidan tibbiy yo`sindagi majburlov chorasi qo`llanilgan kundan hisoblanadi. Bunday holat boshqa xuddi shunday jinoyat sodir qilgan shaxslarga nisbatan tibbiy yo`sindagi majburlov chorasi qo`llanilgan shaxsga nisbatan javobgarlikka tortish muddatlari sud tomonidan tibbiy yo`sindagi majburlov chorasi qo`llanilgan kundan hisoblanadi. Bunday holat boshqa xuddi shunday jinoyat sodir qilgan shaxslarga nisbatan tibbiy yo`sindagi majburlov chorasi qo`llangan shaxsning ahvolini ma'lum darajada og`irlashtiradi. Chunki javobgarlikka tortish muddatlarini 67-moddada belgilangan tartibda hisoblash, avvalo, JK 64-moddasida talablariga xilof bo`lsa, ikkinchi tomondan, jinoiy javobgarlikka tortish muddatlarini sun`iy ravishda uzaytirib yuboradi. Shu sababli Jinoyat kodeksining 67-moddasidagi ushbu normani Ushbu kodeksning 64-moddasida nazarda tutilgan javobgarlikka tortish muddati jinoyat sodir qilgan paytdan boshlanadi degan norma bilan muvofiqlashtirsa maqsadga muvofiq bo`lardi.

Adabiyotlar ro`yxati:

1. O`zbekiston Respublikasi Jinoyat Kodeksi. – T.: “Adolat”, 2020-yil, 66¹-modda.
2. O`zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual Kodeksi. – T.: “Adolat”, 2020-yil.
3. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-avgustdagи “Sud-tergov faoliyatida shaxsning huquq va erkinliklarini himoya qilish kafolatlarini yanada kuchaytirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi Farmoni.
4. M. Usmonaliev. Jinoyat huquqi. Umumiyl qism. Oliy o`quv yurtlari uchun darslik. —T., «Yangi asr avlodи», 2010, 536-bet.
5. Rustsmboyev M.X. Jinoyat huquqi kursi. Tom 2. Darslik. 2-nashr, to`ldirilgan va qayta ishlangan. – T.: O`zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 369 bet.
6. www.lex.uz
7. www.norma.uz

1 O`zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. – T.: “Adolat”, 2021-yil, 67-modda.

ЁШЛАРНИНГ МАДАНИЯТ ВА САНЬАТГА БЎЛГАН ҚАРАШЛАРИ ВА ТУШУНЧАЛАРИ.

Ҳасанов Нурмуҳаммад Уразали ўғли
Тошкент шаҳа юридик техникум 1-курс талабаси
Телефон: +998 90 318 76 64

Аннотация ; Ушбу мақолада ҳозирги глобаллашув жараёнида ўсиб улғаётган ёшларнинг онгидаги ўзларининг алтернатив маданият ва санъатга қандай жалб қилиш кераклиги ҳамда китоб савотхонлигини, ватан парварлигини ошириш ҳақида илмий сўз юритилади.

Калит сўзлар ; Глобаллашув, интернет, оммавий ахборот воситаси, маданият, Кел Нюпорт, Ф.Р Мартин.

Ҳозирги пайтда барчамизга маълум ёшларимиз интернет замонида ва ривожланаётган ахборот технология асрида улғайишмоқда. Ўзими фикримни айтадиган бўлсам, оммавий ахборот воситалари ёшларимиз маданиятига тутган ўрни жуда катта. Сабаби ҳозирги ёшлар ким машҳур бўлса шунга эргашиб кетишимоқда ва тақлид ҳам қилшишмоқда. Бир тарафдан айнан улар, интернетга боғланиб ўз қадриятлари ва маданиятларини аста-секин унитаётган ёшлармикан деб ўйлаб қоласан киши. Яқинда бир гуруҳ инсонлар билан сўровнома ўтказиб шунга амин бўлдики ёшларнинг 40% қисми интернетга вақтини ўтказиш мақсадида киришлари бизга аён бўлди.

Таббийки кўп вақтини самарасиз ўтказиётган ёшларнинг онгидиа бўшлиқ пайдо бўлади. Бу албатта ўзининг таълим ва маданиятига таъсир ўтказмай қолмайди. Маданият албатта таълим билан уйғундир нега-ки маданият ва сан'ат тараққий этмаса, жамият ривожланмайди. Туркларнинг оиласидаги ватанпарварлигига қарасак улар ёшлигидан миллий маданиятини фарзандларига сингдиришади. Буни тарихдан ҳам биламиз биргина Абдулҳамид ИИ мисолида. Ватанпарварликни ҳозирдан, оиласидан, мактабдан ва ёш авлоддан бошлаш устувор вазифадир.

Ҳозирдан маданият ҳақида санъат ҳақида сухбатлашар эканмиз биз ҳозирги авлодни сақлаб қолишимиз керак, уларни йўқотилган авлод қаторига қўшишимиз керак эмас. Уларни илм фанга қизиқтирайлик сўнг ўз-ўзидан онгли равишда илмга муҳаббат қўйиш орқали уларда маданият

тушунчаси пайдо бўлади. Интернет бу маданиятга, илмга ва санъатга тўскинилик қилиши эмас уни юксалтириш керак. Шунчаки бекорчилик ортидан кўплаб дангасаликлар, илмсизликалар келиб чиқади.

Аксарият ёшларда кўп кузатиладиган хатолардан бири бу вақтни тоғри тақсимлай олмасликларида. Бу уларнинг энг катта хатоларидир. Қайсиdir китоб ўқийман дейишида-ку лекин вақти йўклигини ва турли баҳоналар билан яна чекинишади. Китобхонлар учун бир китоб тавсия қилмоқчиман бу китобнинг номи; **Дикқат** деб номланган бўлиб бунинг муаллифи **Кел Нюпорт**. Бу асар ҳозирги пайтда (Телеграм) (Инстаграм) ижтимоий тармоқла ва атрофимиздаги кўп нарсалар жудаям вақтимизни олмоқда. Дикқатимизни битта ишга қаратиб иш қилиш жуда қийиндек кечади, лекин бу китоб шу масалага катта ечим деб ўйлайман.

Юртимизда ёшлар учун жуда каттта ўзгаришлар бўлмоқда. Бинобарин, давлатимиз раҳбари таъбири билан айтганда, мамлакатимизда маданият ва санъат тараққий этмаса, жамият ҳам ривожланмайди.

Қолаверса, тараққиётнинг чинакам самараси бойлик ёки куч-кудрат даражаси билан эмас, миллий маданиятнинг нақадар юксакликка кўтарилигани билан ўлчаниши хусусида тарихий мисоллар кўп. Масалан, инглиз санъатшунос олими Ф. Р. Мартин “Темурийлар сингари санъати ва маданиятини қадрлайдиган ҳукмдорлар Марказий Осиёда ҳеч вақт бўлмаган”, деб ёзади. Шу маънода, давлатимиз раҳбарининг миллий маданиятни янада ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқишига доир ташабbusи тафаккур тарзимиз, ҳаётга муносабатимиз, миллат ва халқнинг бугуни, эртасини, навқирон авлод ма’навий камолотини, одамларимизнинг нурли келажагини яратишга қаратилган ишларимизнинг туб илдизларини ҳам ўз ичига қамраб олади, десак, янгишмаган бўламиз.

Мамлакатимизда Президентимиз Шавкат Мирзиёев ташабbusи билан барча соҳада ҳаётга

татбиқ этилаётган истиқболли лойиҳалар, жойларда амалга оширилаётган кенг кўламли бунёдкорлик ишлари халқимизнинг нафақат турмуш тарзини, балки дунёқарашини ҳам тубдан ўзгартирмоқда.

Бундай эзгу жараённи маданият ва санъат ривожига, ижод ахлига кўрсатилаётган юксак эътибор мисолида ҳам кўриш мумкин. Сўнгги икки йилда мазкур соҳага тааллуқли 20 га яқин Фармон ва карорлар қабул қилинди. Улар ижроси юзасидан саъй-ҳаракатлар олиб бориляпти. Президентимизнинг жорий йил 28 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикасида миллий маданиятни янада ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори ушбу жабҳадаги мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф этишга қаратилган муҳим хужжат сифатида алоҳида аҳамиятга эга.

Концепцияда келгусида амалга оширилиши лозим бўлган бир қатор устувор вазифалар белгилаб берилган.

Жумладан, маданият соҳасидаги муносабатларни тартибга солиш, тизимдаги муассасалар ҳуқуқий мақомини белгилаш, ижодкорларни ижтимоий ҳимоялашнинг ҳуқуқий базасини, кадрлар тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини яратиш, маданият ҳамда санъат муассасалари моддий-техника имкониятларини кенгайтириш кўзда тутилган. Шунингдек, соҳага ахборот-коммуникация технологияларини то‘лик татбиқ этиш, халқаро фестивал ва кўрик-танловларда чинакам истеъдод эгалари иштирокини таъминлаш, хорижий ташкилотлар билан ижодий ҳамкорликни йўлга кўйиш каби қатор чора-тадбирлар белгиланган. Қарор асосида 2019-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасида миллий маданиятни янада ривожлантириш концепциясини амалга ошириш бо‘йича “Йўл харитаси” ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида амалга оширилиши режалаштирилаётган чора-тадбирлар дастури, 2019 — 2022 йилларда янги қуриладиган, реконструкция қилинадиган, капитал таъмирланадиган ва тўлиқ жиҳозланадиган маданият марказларининг манзилли рўйхати ҳам тасдиқланган.

Хуласа ўрнида шуни таъкидлаб ўтиш лозимки маданиятни таълимдан бошлашимиз лозим. Таълимда маданият керак эмас деган эскича қарашлардан узоқлашган ҳолда янгича фикрлар билан ёшларга ҳозирдан ватанпарварликка, китоб ўқишига жалб қилишимиз керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати ;

1. ЎзМЕ. Биринчи жилд. Тошкент, 2000-йил
2. www.Uza.uz
3. Халқ сўзи газетаси 2018 йил
4. <https://www.wikiпедия.org/>

ЎЗЛАШТИРИШ ВА РАСТАРТА ҚИЛИШ ЙЎЛИ БИЛАН ТАЛОН- ТОРОЖ ҚИЛИШ ЖИНОЯТИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ТЕРГОВНИ РЕЖАЛАШТИРИШНИНГ АҲАМИЯТИ

Алиев Бекзод Исмоилович

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академия
магистратураси "Тергов фаолияти" йўналиши тингловчиси

Телефон: +998(91)1694075

bekyurist1986bek@gmail.com

Аннотация: мазкур тезисда, ўзлаштириш ва растрата қилиш жиноятини тергов қилиш тартиби, мазкур жиноятни тергов қилишНИ режалаштириш, жиноят иши юзаидан юзасидан амалга ошириладиган тергов ҳаракатлари, терговчи томонидан эътибор берилиши лозим бўлган жиҳатлар баён қилинган.

Калит сўзлар: ўзлаштириш, растрата, жиноят, тергов ҳаракатлари, режалаштириш, инвентаризация, тафтиш, миқдор, сўроқ, ўзлаштириш, экспертиза, тинтув, эҳтиёт чораси, айблов хулосаси

Ўзбекистон Республикаси мустакилликка эришгач, бозор иқтисодиёти муносабатларига жадал қадам ташлади. Мамлакатда мулкчиликнинг барча шаклларига имкон берилди, хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга катта эътибор қаратилди. Бу борада, мулк дахлизилигини таъминлашга устувор вазифа сифатида қарала бошланди. Муҳтарам президентимиз, Шавкат Миронович таъкидлаганлариdek, "олдимизда турган яна 228 бир вазифа хусусий мулк ва тадбиркорликни ривожлантиришга халакит бераётган барча тўсиқ ва чекловларни бартараф этишдан иборат"¹. Ўзлаштириш ёки растрата қилиш йўли билан талон-торож қилиш жинояти хусусий мулкка даҳл қилувчи кенг тарқалган жиноятлардан биридир. Ушбу жиноятни самарали тергов қилиш, айборларни топши ва жазо муқарралигини таъминлаш бугунги куннинг долзарб масалаларидандир.

Терговнинг дастлабки вақтида жиноят изини ўзида сақлаган маълумотлар сони кам бўлади. Бу эса ишни режалаштиришни қийинлаштиради, чунки терговчи ҳар бир янги очилган ҳолатдан кейин режани кўриб чиқиши ва уни тўлдириб туриши лозим. Шунинг учун ҳам режалаштириш узлуксиз давом этадиган жараёндир, у факат тергов тугаши билан тугайди. Режалаштиришда икки асосий қисмга ажратиш мумкин:

а) Ҳар бир босқич учун терговчининг мақсад ва вазифаларини аниқлаш.

б) Бу вазифаларни ҳал қилишнинг кўпроқ самарали усулларини ва тергов олиб боришнинг тўғри йўналишини танлаш.

Тергов йўналишини аниқлашда қўйидаги асосий ҳолатлар ҳисобга олиниши керак:

1. Аввало дастлабки тергов ҳаракатлари режалаштирилади, бу ҳаракатларнинг бажарилиши жиноят излари ва бошқа далилларни тез топиш, жиноятчими аниқлаш ва ўзлаштирилган мулкни яширилган жойни аниқлашга ёрдам беради. Бундай тергов ҳаракатларига асосан ҳодиса жойини, хужжатларни кўздан кечириш, гувоҳларни сўроқ қилиш, тинтув, жиноятчими қидириш каби ҳаракатлар киради. Терговнинг кейинги босқичида ўтказиладиган ҳаракатларга - таниб олиш учун кўрсатиш - тергов эксперименти, ўзлаштириш, сўроқ қилиш, экспертиза тайинлаш каби ҳаракатлар киради.

2. Режалаштириш тергов ҳаракатларининг содир қилинган жиноят ҳарактери, гумон қилинучининг шахси, унинг кўрсатувлари, далилларининг мазмуни, илмий-техник ва бошқа воситаларни қўллашда мутахассисларни ишга жалб қилиш кабиларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

3. Тергов олиб боришнинг усул ва йўналишини белгилашда, суриштирув органлари ходимларига қандай топшириқлар бериш кераклигини илгаридан кўзда тутмоқ зарур. Бундан асосий мақсад, далиллар манбани топиш, тезкор-қидирив тадбир-чораларини мувофиқлаштириш кўзда тутилади.

Йиғилган далилларга кўра, режа ўзгариши, унга қўшимчалар киритилиши, баъзи

¹ Ш.М.Мирзиёев "Миллий тараққиёт йўлимизни қатъийлик билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз" 1-Т Тошкент "Ўзбекистон" 2017. 68-б

вақтларда эса умуман қайта тузилиши мумкин. Дастребки тергов ҳаракатларини олиб бориши босқичида жуда кенг ва турли-туман ҳаракатлар олиб бориладики, улар ўз навбатида бир-бири билан боғлиқ, мувофиқлашган ва қисқа муддат ичидаги ижро этилиши керак бўлган ҳаракатлардир. Бу ҳаракатларни яхши ишлаб чиқиб, режа асосида амалга ошириш керак.

Режада ишлаб чиқилган версиялар кўрсатилмаслиги ҳам мумкин, чунки бу дастребки тергов ҳаракатлари босқичининг асосий вазифаси бўлиб, иложи борича кўпроқ далил тўплаш, уларни кейинчалик аниқлаш, яъни уларни тасдиқлаш чораларини таъмин этиш, хужжатларни қалбакилаштириш, далилий ашёларни йўқотиш, ўзлаштирилган мулк ҳамда пул-сармояларини яшириш фактларининг олдини олиш, мансабдор шахсларнинг тил бириктириши, гувоҳларни ёлғон кўрсатув беришга кўндиришнинг олдини олиш чораларини кўриш зарур.

Режада барча тахминлар, ҳар бир тахминни текшириш учун белгиланган барча тергов ҳаракатлари ва бошқа чоралар кўрсатилади. Давлат ва жамоат мулкларини мансабдор шахслар томонидан талон-торож қилиш жиноятларини тергов қилишда гуруҳ методи кўлланилади.

Тергов жараёнида аниқ маълумотларни таҳлил қилиш билан асослантирилган тахмин юритиши моменти пайдо бўлганга қадар терговни режалаштиришда тахмин асосий роль ўйнайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйҳати:

1. Ш.М.Мирзиёев “Миллий тараққиёт йўлимизни қатъийлик билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз” 1-Т Тошкент “Ўзбекистон” 2017. 68-б 2.
2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Тошкент “Адолат” 2009
3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси Тошкент «Адолат» 2019
4. Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодекси Тошкент «Адолат» 2019
5. Плохова, В.И. Использование полномочий в отношении вверенного имущества для его хищения как обстоятельство, влияющее на криминализацию деяний и дифференциацию уголовной ответственности : учебное пособие / В.И. Плохова. - Барнаул: АГУ, 2000.-е. 37-55.
6. Стяжкин, Ю.А. Указ. раб. С. 38*43.
7. Криминалистика : учебник для вузов / под ред. Р. С. Белкина. - М.: Изд-во НОРМА-ИНФРА. - М., 2000. — с. 503; Копылов, И.А. Следственная ситуация и тактическое решение : учебное пособие / И.А. Копылов. - Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1988.-е. 15.
8. Герасимов, И.Ф. К вопросу о следственной ситуации / И.Ф. Герасимов II Следственная ситуация : сборник научных трудов. - М., 1984. - с.7-8.
9. Драпкин, Л.Я. Разрешение проблемных ситуаций в процессе расследования : учебное пособие / Л.Я. Драпкин. - Свердловск, 1985. - с. 3.
10. Корноухов, В.Е. Поељ. указ. соч. С. 174.

МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ БЎЙИЧА СУДЛАРНИНГ ФАОЛИЯТИ

Атаев Русланбек Азадович
Ўзбекистон Республикаси
Судьялар Олий кенгаши хузуридаги
Судьялар олий мактаби магистри

Аннотация: Ушбу мақолада судлар томонидан меҳнатга оид муносабатларнинг иш берувчи ва ходимлар ўртасида келиб чиқаётган меҳнат шартномасини ғайриқонуний равишда бекор қилиш билан боғлиқ низоларни олдини олиш, ҳал қилиш тартиби, муаммолар ва ечимга йўналтирувчи тавсиялар мушоҳада қилинган.

Калит сўзлар: ишга тиклаш, меҳнат шартномаси, хукуқий асос, меҳнат дафтарча, интизомий жазо.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг негизини фуқароларнинг яхши яшаши учун шароит яратиб бериш, уларнинг конституциявий хукуқларини таъминлаш ва ҳимоя қилиш ташкил қилиб келмоқда.

Инсон хукуқлари Умумжаҳон Декларациясида, Инсон хукуқлари тўғрисида ҳалқаро битимларда ўз ифодасини топган ҳар бир инсоннинг меҳнат қилиш, ишни ўз эрки билан танлаш, меҳнатнингadolатli ва қулай шароитлари бўлиши, ишсизликдан муҳофаза этилиш хукуқи Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил қабул қилинган Конституциясида мустаҳкамлаб қўйилди. Давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва ҳалқ фаровонлигининг гаровидир. Дарҳақиқат, мамлакатимизда юз бераётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар, фуқароларнинг хукуқий маданиятининг ўсиши, уларнинг бузилган хукуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилишнинг ривожланиши ва кенгайишига олиб келмоқда.

Бугунги кунга қадар иш билан таъминлаш масаласи долзарб мавзулардан бири бўлиб келмоқда. Бу жараёнда юзага келаётган муаммо нафақат иш ўринлари камлиги туфайли ишсизликнинг ортиб бораётгани, балки иш билан таъминланган фуқароларнинг асосиз равишда ишдан бўшатилаётганлиги ҳамдир. Бунинг натижасида, иш берувчи ва ходимлар ўртасида ишга тиклаш масаласида кўплаб низолар келиб чиқмоқда.

Судларда ушбу турдаги низоларни кўришда бир қанча муаммоларнинг мавжудлиги эса уларни тўғри ваadolатli ҳал қилишга тўқсинглик қиласи.

Корхона, муассаса, ташкилотларда ходим ва иш берувчи ўртасида юзага келаётган келишмовчиликларни бартараф этишининг турли йўллари мавжуд бўлсада, аксарият низолар бевосита суд орқали ҳал қилинади. Ҳар бир шахсга ўз хукуқ ва эркинликларини суд орқали ҳимоя қилиш, давлат органлари, мансабдор шахслар, жамоат бирлашмаларининг хатти-харакатлари устидан судга шикоят қилиш хукуқининг Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 44-моддасида кафолатланганлиги инсон ва фуқароларнинг хукуқ ҳамда эркинликларини ҳимоя қилишда суд ҳокимиятининг алоҳида ўринга эга эканлигининг исботидир.

Ходимларни ишдан бўшатиш фақат қонунда кўрсатилган тартибдагина амалга оширилиши мумкинлиги ҳам фуқароларнинг меҳнат қилиш хукуқининг энг муҳим кафолатидир. Шундай экан, ҳозирги бозор муносабатлари даврида судлар олдида турган асосий вазифалардан бири меҳнат қонунчилигини тўғри тадбик этиш, меҳнат низоларини сифатли ва ўз вақтида кўриб ҳал қилиш, меҳнатга оид хукуқий муносабатлар доирасида инсон хукуқларини таъминлаш ва уларнинг бузилишини олдини олишдан иборатdir.

Ишга тиклаш билан боғлиқ низоларининг вужудга келиш сабаблари жамиятимизнинг иқтисодий ривожланишига тўқсинглик қиласидаги омиллардан бири бўлиб, ўз навбатида мазкур сабабларни бартараф этиш меҳнатга оид хукуқий муносабат субъектларининг қонуний хукуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишда, жамиятимизнинг иқтисодий жиҳатдан баркамол бўлишида муҳим аҳамият касб этади.

Амалдаги қонун ва норматив хукуқий хужжатлардан корхона раҳбарларининг етарли даражада хабардор бўлмасликлари меҳнат низоларининг вужудга келишидаги асосий сабаблардан бири хисобланади.

Ҳақиқатан, бугунги кунда мансабдор шахсларнинг ва раҳбарларнинг хукуқий билим

даражасини ва хуқуқий маданиятини ошириш муҳим вазифалардан бири саналади. Раҳбарлар ва мансабдор шахслар учун меҳнат қонунчилигини билиш ва унга риоя қилиш талаб қилинсада, бироқ амалиётда бунинг аксини кўриш мумкин.

Меҳнат шартномасини бекор қилишдаги энг кўп учраётган хатоликлар:

- ◊ Ўз вақтида меҳнат дафтарчасини бермаслик.
- ◊ Огоҳлантириш муддатини тақдим этмаслик ёки унинг муддати ўтмасдан меҳнат шартномасини бекор қилиш.
- ◊ Меҳнат шартномасини бекор қилиш асосларини тўғри расмийлаштирмаслик.
- ◊ Меҳнат шартномаси бекор қилинганда ўз вақтида ҳисоб китобни амалга оширмаслик.
- ◊ Меҳнат шартномасини ғайриқонуний равишда бекор қилиш.
- ◊ Меҳнат шартномасини бекор қилишда касаба уюшмасининг розилиги олинмаслиги.
- ◊ Бир марта қўпол равишда бузиш ҳолати ички тартиб қоидаларида акс этмаган ҳолатда меҳнат шартномасини бекор қилиш.
- ◊ Интизомий жазо бериш муддати ўтиб кетгандан кейин МКнинг 100-моддаси 2-қисми 3-4-бандлари билан меҳнат шартномасини бекор қилиш.

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлигининг статистик маълумотларига қараганда, Республикаизда жами меҳнат билан банд бўлган аҳоли 19 млн кишини ташкил этиши, шундан 14 млн киши ўзининг меҳнат хуқуқларини аниқ билмаслиги, чунки раҳбар ходимлар, яъни иш берувчилар ва ёлланма ишчилар учрашганда иккала томоннинг ҳам меҳнат хуқуқларига эътибори жуда сустлиги, айниқса, хусусий тадбиркорлик борасида. Бугун меҳнат хуқуқларининг ҳар учтадан иккитаси бузуб келинаётганлиги келтириб ўтилади. Агар мансабдор шахс меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатларидан хабардор бўлмас экан, уларга риоя қилиш бўйича ўз мажбуриятларини бузиши табиий. Бундай ҳолатлар мансабдор шахсларнинг айбли хатти-харакатлари мавжуд эканлиги, унинг оқибатида меҳнат низоларини юзага келтириши мумкин. Шу сабабли раҳбар ходимларнинг меҳнат қонунчилигига кўрсатилган қоидаларга сўзсиз риоя қилишида жавобгарликни кучайтириш меҳнат низоларининг олдини олишга хизмат қилган бўлар эди.

Жамиятда хуқуқий онг ва хуқуқий маданиятни юксалтириб бориши қонун устуворлигини таъминлаш ва қонунийликни мустаҳкамлашнинг энг муҳим шартларидан бири ҳисобланади.

Аҳолининг хуқуқий билимлари етарли эмаслиги, шунингдек, давлат органларининг қонунга хилоф қарорлари устидан судга шикоят қилиш имкониятидан фойдаланмаслиги мансабдор шахслар томонидан фуқароларнинг хуқуқлари ва қонуний манфаатлари камси-тилиши ҳолатларининг вужудга келишига сабаб бўлмоқда.

Бундан ташқари, ҳозирги глобаллашув, илмий-техник тараққиёт даврида аҳолининг хуқуқий онги ва хуқуқий маданиятини юксалтиришнинг инновацион усусларидан, тарғиботнинг илфор ва таъсирчан воситаларидан, хорижий давлатларнинг бу борадаги ижобий тажрибаларидан етарли даражада фойдаланиш лозим.

Меҳнат низоларининг юзага келиш сабабларини бартараф этиш учун курашиш лозим бўлади. Айтиш жоизки, кейинги йилларда меҳнат қонунчилигининг бузилишига сабаб бўладиган омилларни ўрганиш, уларни бартараф этиш, шунингдек меҳнат қонунчилигини мустаҳкамлаш, унинг бажарилиши устидан назоратникучайтириш борасидабарчажабхаларда тегишли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Айниқса, бу борада суд органларининг фаолиятини кучайтириш, судлар томонидан меҳнатга оид қонунларни ўрганиш ва уларга амал қилиш масалаларида тарғибот-ташвиқот ишларини янада ривожлантириш давр талабига айланмоқда. Меҳнаттага доир муносабатларда қонун бузилишларини олдини олиш борасидаги суд органлари ўзига хос процессуал воситалардан фойдаланадилар. Хусусан, меҳнат низоларининг келиб чиқиши сабаблари чукур текширилиши ҳамда уларни бартараф этиш бўйича чора-тадбирлар кўриш тўғрисида тегишли иш берувчиларга ёки мансабдор шахсларга нисбатан хусусий ажрим чиқариши шулар жумласидандир (ФГКнинг 275-моддаси).

Судларда ходимларни ишга тиклаш тўғрисидаги даъво талабларининг қаноатлантирилиши кўрсаткичи йилдан йилга ортиб бормоқда.

Меҳнат низоларининг юзага келиш сабабларини бартараф этиш чоралари сифатида судлар томонидан олиб борилаётган хуқуқ-тарғибот ишларининг муҳим процессуал кўриниши сифатида меҳнатга оид низоли ишларни сайёр судларда кўриб ҳал қилиш муҳим аҳамият касб этади. Шу ўринда хуқуқ-тарғибот ишларини амалга оширишнинг

юқоридаги процессуал воситаси фақат судлар томонидангина олиб борилишини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз. Бинобарин, меҳнат низоларини ходимнинг иш жойида, жамоатчилик иштирокида кўриб, ҳал қилиш самарали ва суд мажлисининг таъсирчанлигини оширувчи муҳим тадбир ҳисобланади. Кўпчилик хукуқшунос олимларлар ҳам меҳнатга оид низоли ишларини сайёр судларда кўриб ҳал қилинишининг ижобий хусусиятлари тўғрисида фикр билдирганлар. Дарҳаққат, меҳнат ишларининг сайёр судларда кўриб ҳал этилиши фуқаролар ҳамда мансабдор шахсларнинг хукуқий маданияти ва тарбиясини оширишнинг муҳим шакли бўлиб, қонунийлик ва хукуқ-тартиботни мустаҳкамлашга кўмаклашади.

Хулоса қилиб айтганда, сайёр суд мажлиси фуқаролик процессуал қонунчилигига ўз аксини топмаган. Бу фуқаролик процессида ўзига хос бўлган анъаналардан биридир. Лекин шундай бўлсада, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг "Судлар томонидан меҳнат шартномаси (контракти)ни бекор қилишни тартибга соловчи қонунларнинг қўлланилиши ҳақида"ги 1998 йил 17 апрелдаги 12-сонли қарорида ходимларни ишга тиклаш, меҳнатга оид етказилган заарларни ундириш ҳақидаги ишларни мумкин қадар сайёр судлар томонидан корхонанинг ўзида кўрилиши юзасидан тушунтиришлар бериб ўтилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ш.Мирзиёев. Конституция қабул қилинганининг 24 йиллигига бағишлиланган маросимдаги маърузаси.
2. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.-Т.: Ўзбекистон, 2018.
3. Ўзбекистон Республикаси Конституциясига шарх. Муаллифлар жамоаси.-Т.: Ўзбекистон, 1995. Б.106.
4. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси.-Т.: Ўзбекистон, 2020
5. Инсон хукуклари: Инсон хукуклари Умумжашон Декларацияси, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий хукуклари тўғрисида халқаро пакт. Фуқаролик хукуклари ва сиёсий хукуклар тўғрисида халқаро пакт ва факультатив протокол.-Т.: Адолат. 1992. Б.15.
6. Грось Л.А. Процессуальные особенности рассмотрения и разрешения трудовых дел.-М.: ВЮЗИ. 1985.

ЎЗ-ЎЗИДАН ҲАҚИҚИЙ БЎЛМАГАН БИТИМЛАР БИЛАН БОҒЛИҚ ИШЛАРНИ СУДДА КЎРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Ахадова Наргиза Баходировна

Ўзбекистон Республикаси

Судъялар Олий Кенгаши хузуридаги

Судъялар Олий мактаби магистри

Тел: 91 357 08 09

Аннотация: Ушбу мақолада битимни ҳақиқий эмаслигининг тушунчаси, битимнинг ҳақиқий саналишининг шартлари, қонун ҳужжатларининг талабларига мувофиқ келмайдиган мазмундаги битимнинг ҳақиқий эмаслиги, унинг ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солиниши, шунингдек ҳуқуқ-тартибот ёки ахлоқ асосларига атайнин зид мақсадда тузилган битимнинг ҳақиқий эмаслигининг ўзига хос хусусиятлари ва ҳуқуқий асослари таҳлил қилинган. Шу билан биргаликда илмий адабиётлардаги ҳуқуқшунос олимларнинг бу борада билдирилган турли фикр-мулоҳазалари таҳлил қилишга ҳаракат қилинган.

Калит сўзлар: битимлар, юридик факт, ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим, низоли битим, коррупциявий битим.

Мамлакатимизда ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида, жумладан суд ҳуқуқ соҳасида ҳам кенг кўёламли ислоҳотлар амалга оширилмоқда. Мақсадимиз республикамида қонун устуворлигига асосланган ҳуқуқий демократик давлат ва фуқаролик жамиятини барпо этишdir. Шу маънода Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сон, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Харакатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармонларининг қабул қилиниши мамлакатимизда фуқаролик қонунчилигини янада такомиллаштириш, хусусан битимларни расмийлаштириш, уларни суд амалиётида бекор бўлиши ёки ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги нормаларга келгусида ўзгартиш ва қўшимчалар киритишни тақозо этмоқда. Шу боисдан битимларни ҳақиқий эмас деб топиш тўғрисидаги ишларни судда кўриш масалаларини ўрганиш ҳозирда долзарб мавзулардан бири ҳисобланади.

Суд амалиёти статистик маълумотларига эътибор қаратадиган бўлсак, Республика миқёсида биринчи инстанция судлари томонидан битимлар билан боғлиқ ишлар 2018 йилда- 37031та, 2019 йилда- 41802 та иш кўрилган бўлса, 2020 йилда- 51898 тани ташкил этган. Ушбу статистик маълумотлардан кўринадики, битимлар билан боғлиқ низолар йилдан йилга ортиб бораётганлиги ҳам мавзунинг долзарб эканлигидан далолат беради.

Келинг дастлаб битим ўзи нима саволига жавоб бериб кўрамиз. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексининг 101-моддасига асосан: “Битимлар деб фуқаролар ва юридик шахсларнинг фуқаролик ҳуқуқ ва бурчларини белгилаш, ўзгартириш ёки бекор қилишга қаратилган ҳаракатларига айтилади”. Ҳар қандай битим шахсларнинг хоҳиш-иродаси билан боғлиқ бўлиб, муайян ҳуқуқий оқибатни келтириб чиқаришга қаратилади. Битимда фуқаро ва ташкилотларнинг муайян моддий ва маданий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган хоҳишлари ифодаланади. Битим шахсларнинг хоҳиши билан боғлиқ, уларнинг иродасидан келиб чиқадиган ҳаракат бўлганлиги туфайли битимда ифодаланадиган хоҳиш изҳор қилиниши, яъни бошқа шахсларга билдирилиши лозим.

Битим тузиш натижасида муайян ҳуқуқий оқибат ҳосил қилиш учун битим тузувчи шахслар битимда ўз хоҳишларини ифодалашдан ташқари муайян ҳаракатни бажаришлари лозим. Бу ҳаракат келишишлган ишни бажариш, муайян мулкни топшириш ёки пулни тўлашга қаратилган бўлиши мумкин.

Юридик факт таркибида кирадиган битимлар фуқаролик ҳуқуқ ва мажбуриятларини вужудга келтириш, ўзгартириш ёки бекор қилишга қаратилган ҳолатлар сифатида бошқа юридик фактлардан фарқ киласди. Масалан, юридик факт ҳисобланган ҳодиса шахсларнинг хоҳишидан ташқарида вужудга келса, битимлар факат шахслар хоҳиши билан тузилади. И.Б. Зокировнинг такидлашича юридик факт сифатида “Ҳар қандай битим шахсларнинг эрки-иродаси билан боғлиқ бўлиб, муайян ҳуқуқий оқибат тугдиришга қаратилган бўлади”.

Битимда қўйидаги шартлар муҳим ҳисобланади:

- а) битим тузувчи шахс фуқаролик ҳуқуқининг субъекти ҳисобланади;
- б) муайян битимни тузувчи шахсда бу битимни тузиш хоҳиши бўлиши ва бу хоҳиш муайян ҳуқукий оқибат туғдиришга қаратилган бўлиши лозим;
- в) шахснинг хоҳиши муайян юридик факт ҳисобланган харакатда ўз ифодасини топиши, яъни маълум бир шаклда изҳор қилиниши керак.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 113-моддасида белгилаб қўйилган асосларга кўра, суд ҳақиқий эмас, деб топганлиги сабабли (низоли битим) ёки бундай деб топилишидан қатъи назар ҳақиқий эмас, деб ҳисобланади (ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим).

Низоли битимни ҳақиқий эмас, деб топиш тўғрисидаги талабни ушбу Кодексда кўрсатилган шахслар қўйишлари мумкин.

Ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим ҳақиқий эмаслигининг оқибатларини қўлланиш тўғрисидаги талабни ҳар қандай манфаатдор шахс қўйиши мумкин. Суд бундай оқибатларни ўз ташаббуси билан қўллашга ҳақли.

Ушбу нормадан келиб чиқиб, айтиш мумкинки, битимларни ҳақиқий эмас, деб топишни икки турга ажратиш мумкин:

- 1) ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимлар;
- 2) низоли битимлар.

Ушбу мақолада мен ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимларга тўхталиб ўтмоқчиман.

Ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимлар Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексида белгиланган бўлиб, қўйидаги ҳолларда ўз-ўзидан ҳақиқий эмас, деб топилади:

битимнинг қонун талаб қиласиган шаклига риоя этмаслик (ФКнинг 115-модда);

қонун хужжатларининг талабларига мувофиқ бўлмаган битимнинг ҳақиқий эмаслиги (ФКнинг 116-модда);

ён тўрт ёшга тўлмаган шахс томонидан тузилган битимнинг ҳақиқий эмаслиги (ФКнинг 117-модда);

муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқаро томонидан тузилган битимнинг ҳақиқий эмаслиги (ФКнинг 119-модда);

қалбаки ва кўзбўямачилик учун тузилган битимнинг ҳақиқий эмаслиги (ФКнинг 124-модда).

Юқорида кўрсатилган асосларга кўра, битим ўз-ўзидан ҳақиқий эмас деб топилади. Мазкур талаб билан барча манфаатдор шахслар судга даъво қилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленум қарорида кўрсатилишича, агар ўз ҳаракатларининг аҳамиятини тушуна олмайдиган ёки уларни бошқара олмайдиган фуқаро томонидан тузилган битимнинг ҳақиқий эмаслиги бўйича низолашилганда, судлар исботлаш воситаларига йўл қўйилиши ҳақидаги ФПКнинг 59-моддаси қоидаларидан келиб чиқиб, иш бўйича тегишли (психологик) экспертиза тайинлаш масаласини муҳокама қилишлари лозим.

Судлар юқорида қайд этилган асос бўйича низолашилаётган битимни муомалага лаёқатсиз фуқаро томонидан тузилган битимдан фарқлашлари лозим, бунда биринчи ҳолатдан фарқли равишда даъво мумомалага лаёқатсиз, деб топилган шахснинг манфаатини кўзлаб унинг ҳомийси ёки прокурор томонидан қўзғатилиши мумкин.

Демак, суд битимларни ҳақиқий эмас, ёки ўзидан-ўзидан ҳақиқий эмас, деб топиш ҳақидаги низоларни кўришда фуқаролик қонунчилигида кўрсатилган асосларни ва ишнинг ҳақиқий ҳолатларини холисона ва ҳар томонлама аниқлаши лозим.

Битимлар суд ҳақиқий эмас деб топгани сабабли (низоли битим) ёки бундай деб топишидан қатъи назар, ҳақиқий эмас деб ҳисобланиши мумкин (ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим) (ФКнинг 113-моддаси). Ҳақиқий эмас деб ҳисобланган битимнинг маъноси шундаки, унга асосан бажарилган ҳаракатлар фуқаролик ҳуқуқ ва мажбуриятларининг вужудга келишига, ўзгаришига ва бекор бўлишига олиб келмайди. Ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимлар ғайриқонуний бўлиб, ҳуқуқ-тартибот ёки ахлоқ асосларига атайнин қарши мақсадда тузилади (ФКнинг 116-моддаси). Шу сабабдан ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимнинг ҳақиқий эмасли муқаррар бўлгани боис, буни исботлаш шарт эмас ва битимни суд ҳақиқий эмас деб топишидан қатъи назар, у ўз-ўзидан ҳақиқий ҳисобланмайди.

Юқоридаги ҳуқуқий асосларга таянсак, фуқаролар муомала лаёқатига эга бўлмаганда,

уларни қарамоғига олганларнинг (ота-онаси, фарзандликка олувчилар, васий ва ҳомийлар) розилигисиз (ФКинг 27-, 28-, 29-моддалари талабларидан ташқари) мулкий ва номулкий муносабатларни (мисол учун, телефон аппаратини ёки велосипедни сотиб юбориш) қонун йўл қўймаган харакатлар орқали содир этиши ўз-ўзидан ҳақиқий саналмайди.

Таъкидлаш жоизки, ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимнинг айрим элементлари жиноят таркибида ҳам учрайди. Мисол учун, давлат манфаатларига хилоф равишда битимлар тузиш, наркотик моддаларнинг қонунга хилоф савдоси, одам савдоси, ўқотар қуроллар ва порахўрик, қонунга хилоф ер сотиш, ўғирланган мулкни сотиш ва ҳоказо. Бундай битимларнинг айрим элементлари (савдо ёки хизмат кўрсатиш, тадбиркорлик билан шуғулланиш тартибини бузиш, порнографик материалларни тарқатиш, фохишалик, қимор ўйнаш, транспортда чиптасиз юриш, йўловчиларни чиптасиз ташиш ва ҳоказо) эса маъмурий жавобгарлика сабаб бўлади.

Жиноий, маъмурий чоралар қўлланмаганда ёки улар таркибида фуқаролик масалалари ҳал этилмаганда (айрим элементлари етишмагани сабабли), бундай нуқсонли битимлар тузиш ҳолатларидан ҳимояланишда ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимни ҳақиқий санамаслик фуқаролик ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усули ҳисобланади.

Суд амалиёти битимларни ўз-ўзидан ҳақиқий эмас деб топишда уларнинг юридик факт бўлиши лозимлигини назарда тутади. Фуқаролик ҳуқуқи назариясида юридик фактлар тўрт таркибий бўлинишда, яъни маъмурий актлар, юридик хатти-харакатлар, ҳодисалар, ҳаракатларда ифодаланади. Бунда битимлар мавқеини ифодаловчи ҳаракатлар икки турга бўлинади. Булар ҳуқук йўл қўйган ва ҳуқук йўл қўймаган ҳаракатлардир. Ҳуқук йўл қўймаган ҳаракатлар қонун билан тақиқланган ҳаракатлар ҳисобланади ва улар бировга заар етказиш ҳамда мулкни асоссиз олиш ёки асоссиз тежаш билан боғлиқ ҳаракатлардан иборат бўлади.

Фикримизча, бундай бўлиниш асослидир. Ҳуқуқшунос Н.Рабинович ҳам турли тоифадаги ҳақиқий бўлмаган битимларнинг моҳиятига тўғри таъриф беради. Бир хил ҳолатларда битим ўз-ўзидан ҳақиқий эмас ва суд уни шундайлигича эълон қилишга мажбур. Бошқа ҳолатларда факат унга қарши низони қўзғатиш шарти билан битим ҳақиқий эмас деб топилиши мумкин деган фикр илгари сурилган. Халқаро миқёсда қарасак, бундай бўлиниш Россия Фуқаролик кодексининг фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш усуслари ҳақидаги 12-моддасида низоли битимни ҳақиқий эмас деб топиш ва унинг ҳақиқий санамаслик оқибатларини қўллаш, ўз-ўзидан ҳақиқий санамайдиган битимнинг ҳақиқий эмаслиги оқибатларини қўллаш тарзида икки қисмга ажратиб белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 116-моддасида ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимнинг объектив ва субъектив белгилари мухим аҳамият касб этади. Қонун ҳужжатларининг талабларига мувофиқ келмайдиган мазмундаги битим, шунингдек ҳуқуқ-тартибот ёки ахлоқ асосларига атайн қарши мақсадда тузилган битим ўз-ўзидан ҳақиқий эмасдир.

Академик Ҳ.Р. Раҳмонкулов тўғри таъкидлаганидек, ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим тарафларининг ҳаракатлари битим бўйича ҳуқук ва мажбуриятларини келтириб чиқармайди, унинг ўз ҳолича қонунга қарама-қарши ва ҳақиқий эмаслиги ҳақида шубҳа туғдирмайди, унинг тарафлари учун факат қонунда назарда тутилган салбий оқибатларни келтириб чиқаради. Битим мазмуни бўйича жиноятни амалга оширишса, қонуннинг императив қоидасини бажаришдан бош тортишга, фуқаролик муомиласидан чиқарилган нарсаларни айрим шахсларга сотишга қаратилган бўлиши ва бошқа қонунга зид ҳоллардан иборат бўлиши мумкин. Ҳақиқий эмас деб ҳисобланган битимлар учун икки томонлама ёки бир томонлама реституция қўлланилиши билан бир қаторда яна қўшимча мулкий оқибатларни вужудга келиши назарда тутилган.

И.Б.Новицкийнинг таъкидларишларича, ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битимларни низоли битимларга нисбатан қарама-қарши қилиб қўйиш ҳуқуқий тамойилга асосланмайди: агар низоли битим суд томонидан ўз-ўзидан ҳақиқий бўлмаган битим деб топилса, унинг ўз-ўзидан ҳақиқий эмас деб топилиши суд қарори қабул қилинганидан кейин эмас, балки қонунга мувофиқ тузилган пайтидан бошлаб ўз-ўзидан ҳақиқий эмас, яъни суднинг қарори орқага қайтиш кучга эга деб ҳисоблашга тўғри келади.

Дарҳақиқат бу фикр ҳам асосли бўлиб, Фуқаролик Кодексининг 4-моддасида “Фуқаролик қонун ҳужжатлари орқага қайтиш кучига эга эмас ва улар амалга киритилганидан кейин

вужудга келган муносабатларга нисбатан қўлланилади"-деб қўрсатилган. Фикримча Фуқаролик Кодексининг 4-моддаси 1-қисмига "битимларни ҳақиқий эмаслик оқибатларини қўллаш холлари бундан мустасно" деган жумлалар билан тўлдириш киритиш лозим деб хисоблайман.

Ҳукуқшунос олим, профессор О.Оқюловнинг фикрларича, «Амалдаги Фуқаролик кодексида энг муаммоли масалалардан бири битимларнинг ҳақиқий эмаслиги асослари ва унинг оқибатларини қўллаш масалалари эди. Бунга кўра, битим ҳақиқий эмас деб топилганидан кейин муқаррар равишда унинг ҳақиқий эмаслик оқибатлари қўлланиши шарт».

Н.Ф. Имомовнинг такидларишларича, «Коррупциявий битимларни ФКнинг 116-моддаси асосида талқин этиш масаласи ҳам бугунги кунда суд амалиёти ва фуқаролик ҳуқуки назарияси эътиборидан четда қолмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2006 йил 22 декабрдаги 17-сон «Суд амалиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида»ги қарорида бу масалага умуман эътибор қаратилмайди. Бундан ташқари, мазкур Пленум қарори ФКнинг 116-моддаси (қонун ҳужжатларининг талабларига мувофиқ бўлмаган битимнинг ҳақиқий эмаслиги) бўйича кенгроқ тушунтириш ва уни талқин этиш бўйича тавсияларни ҳам назарда тутмайди».

Дарҳақиқат Н.Ф.Имомов фикрлари асосли бўлиб, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2006 йил 22 декабрдаги 17-сон «Суд амалиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида»ги қарори ва 1995 йил 21 декабрда қабул қилинган Фуқаролик Кодексининг биринчи қисми, 1996 йил 29 августда қабул қилинган иккинчи қисми бугунги кунда замон билан ҳам нафас деб булмайди, сабаби хозирги кундаги муносабатлар кун сари ўзгариб, ривожланиб қелмоқда, битимлар, шартномалар электрон тарзда тузилмоқда, бирок қонунчилигимизда айнан бундай шаклда битим тузиш ва уларни тартибга солиш механизми ишлаб чиқилмаган, шу сабабли қонунчилигимиз ортда қолмай замон билан ҳамнафас бўлмоғи учун тегишли ўзгартиришларни киритиш лозим деб хисоблайман.

Келинг, хорижий давлатларнинг битимларнинг ҳақиқий эмас деб топиш институтига назар солиб кўрамиз. Хусусан, АҚШда агар битим ёки унинг бажарилиши жамият фаровонлигига зарар етказилса, битим ноқонуний ҳисобланади. Қонунда шахснинг битимлар тузиш эркинлигини чеклаш зарурлиги тан олинади ва агар битимни тузиш ёки бажариш фуқаролик ёхуд жиной ҳуқуқбузарликни келтириб чиқарадиган ёки умумий қабул қилинган ахлоқ ёхуд одоб-ахлоқ қоидаларини бузадган ҳаракатни амалга оширишни талаб қилса, у ҳолда бу битим ноқонуний ҳисобланади ва суд уни амалга оширишга мажбур қилмайди. АҚШда қонун бўйича, шахс қайси битимларни амалга ошириши мумкинлиги аниқланмаган, аммо умумий чегаралар мавжуддир. Шу билан бирга, юридик фан ва амалиёт ҳам битимлар тузишда эркинлик чегараларини аниқлаш муаммосига дуч келади.

Америкалик ҳукуқшунос олимлар битимларнинг ҳақиқий эмаслигини аниқлаш мақсадида «Жамоат тартиботи» атамасини талқин қилишда жуда ҳам ажойиб фикрларга эга.

Масалан, Г.Ласком фикрларича, «Жамоат тартиботи»нинг аниқ таърифини шакллантиришнинг иложи йўқлини таъкидлайди, аммо ушбу тушунча зарур ҳолларда қонунга мослашувчанликни беришини англатади. Муайян давлатнинг жамоат тартиби қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётида акс этади. Агар битим жамоат тартибига зид бўлганлиги сабабли ҳақиқий эмас деб топилса, у битимни тузиш ва ижро этиш босқичида ахлоқ қоидаларини бузган деб ҳисоблайди. Ушбу муаллифларнинг фикрлари доктриналар ва ҳуқуқни қўллаш амалиётига тўлиқ мос келади.

Фуқаролик ҳукуқининг бошқа кўплаб институтлари каби битимларнинг ҳақиқий эмаслиги институти фуқаролик оборотининг энг муҳим масалаларини ўз ичига олади.

Хулоса ўрнида шуни қайд этиш лозимки, битимларни ҳақиқий эмас деб топиш асосларини амалиётда тўғри қўлланилиши ва аниқ талқин қилиниши учун фуқаролик ҳуқуқи нормаларида Фуқаролик кодексининг 9-бобидаги нормалари таҳририни ўзгартириш мақсадга мувофиқдир. Бундан ташқари Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2006 йил 22 декабрдаги 17-сон «Суд амалиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида»ги қарорини ҳам янги таҳирда қабул қилиниши лозим деб хисоблайман. Буларнинг барчаси мазкур соҳа

ва ундаги муносабатларни самарали ҳуқуқий тартибга солинишига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиетлар рўйхати:

- 1.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 21 октябрдаги “Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4850-сон Фармони.
- 2.Оқюлов О. Фуқаролик кодекси - кундалик турмушимиз ҳуқуқий негизи. Odillik mezoni. Ilmiy-amaliy, huquqiy journal. №5-сон,2020.
- 3.Имомов Н.Ф.Коррупцияга қарши кураш тизимида фуқаролик-ҳуқуқий воситаларининг тутган ўрни. Т.: Юридик фанлар ахборотномаси. Илмий -амалий ҳуқуқий журнал. 2019.03.
- 4.Раҳмонқулов Ҳ. Битимлар. Ўқув кўлланма. - Т : ТДЮИ нашрёти, 2010 г..
- 5.Новицкий И.Б. Сделки. Исковая давность. М. 1954.
- 6.Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2006 йил 22 декабрдаги “Суд амлиётида битимларни тартибга солувчи қонунчилик нормаларини татбиқ қилишда вужудга келадиган айрим масалалар тўғрисида”ги қарори.
- 7.М.Араббоев. Битимлар: уларнинг ўз-ўзидан ҳақиқий саналмаслиги тушунчаси ва моҳияти // <http://huquqburch.uz/uz/article/>
- 8.Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве. – М.: Юрлит, 1958.
9. Зокиров И.Б. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик ҳуқуқи. – Тошкент.: Адолат, 1996.
10. Ласк Г.Ф. Гражданское право США. М., 1961

ОДАМ САВДОСИННИГ ҚАДИМИЙ КЎРИНИШЛАРИ ВА ИНСОН ХУҚУҚЛАРИГА ТАЪСИРИНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ.

Кўчкоралиев Жасуржон Зиёдулло ўғли

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси

"Тергов фаолияти" йўналиши магистратура тингловчиси

Тел: +998911057111

Почта: urjas665@gmail.com

Аннотация: Ушбу тезисда одам савдоси жиноятларининг тушунчаси, унинг тарихий ривожланиш босқичлари хақида маълумотлар баён қилинган.

Калит сўзлар: Одам савдоси, қуллик, цивилизация, крепостнойлик.

Инсоният пайдо бўлишидан ҳозирги кунга қадар жамиятнинг турли ижтимоий муносабатларида муаммоларга учраган. Ушбу муаммолардан бири шахснинг озодлиги ва унинг қадр-қиммати бўлган хуқукларининг бузилиши ҳисобланган. Тарихдан шуни билиб олиш мумкинки инсонлар ўртасидаги муносабатларда қулчилик яъни шахсларнинг бир-бирига беихтиёр тобе бўлиши жамият ҳаётининг негизи ҳисобланган.

Қадимги даврларда одам савдоси атамасига мос равишда қуллик тушунчаси барча ўша даврдаги давлатлар сиёсати учун хос бўлган хусусият ҳисобланади [1]. Қуллик ва одам савдоси ижтимоий ҳодисалар сифатида инсониятни деярли бутун тарихи давомида кузатиб боради. Қуллик салбий ҳодиса сифатида ҳудудий чегараларга эга эмас, қуллик инсоният ривожланишининг барча шаклланиш босқичларида мавжуд бўлган. Қадимги дунёга хос бўлган эксплуатациянинг биринчи шакли қуллик бўлиб, ундан кейин Ўрта асрларда крепостнойлик хуқуқи ва замонавий даврда иш ҳақи меҳнати пайдо бўлди. Бу цивилизациянинг буюк асрларига хос бўлган қулликнинг учта ажойиб шакли [2]. Одам савдоси қадимги даврларда давлатлар бозор иқтисодиётининг асосий соҳаларидан бири бўлиб, унинг давомийлиги бир неча асрларни ўз ичига олади.

Қадимги даврларда қул савдолари марказларидан бири Хазария давлати бўлган бўлиб, унинг жойлашиш манзили ҳозирги Осиё ва Европа кантинентлари оралиғига тўғри келади. Қул савдоси марказлаштириш VIII-асрларда Хазария давлатида юзага келган. Саркарда Обадия 799-йилда қуролли тўнтариш қилиб, Хазария давлати тепасига келгандан сўнг мамлакатда бутунлай иқтисодий ва сиёсий бошқарув унинг қўл остига ўтгандан сўнг қул савдоси янада гуркираб ривожалана бошқлади [3].

Киев руси князи Святаслав Хазария давлатига 964-йилда бостириб кириб, уни енгандан сўнг қул саводси марказлашган тизими таназулга учради. Бироқ у енди майда бўлакларга бўлинниб, бошқа давлатлар ҳудудида маҳфий тарзда ўз фаолиятини давом эттириди [3].

Қуллик тизими илк қўринишлари араб давлатлари ва африка давлатлари ҳудудида ҳам ривожалана бошлади. Африка давлатларидан қора танли қулларни асосий Миср, Финикия, Греция ва Рим давлатларига сотиш мақсадида олиб чиқиб кетилган. Кейинчалик араблар томонидан Шимолий Африка, Туркия, Аравия ва Форс давлати ҳудудига ҳам олиб кирилган. XIX-асрларга келиб, қул савдоси марказларига Занзибар ва Миср давлатлари айланган. Бу ердан қул савдогарлари қуролланган отрядлари билан Африканинг тубига - юқори Нил ва Конго бўйидаги мамлакатларга ва Буюк кўллар ҳудудига бориб, у ерда таянч пунктлар ташкил етган ва қулларни Шарқий Африка қирғоқларига етказиб берган. XIX-аср охирида Англия ҳукумати томонидан Мисрда қуллар савдосининг тақиқланиши, тропик Шарқий Африка ва Конгода Белгия ҳукумати томонидан кўрилган чоралар арабларнинг қул савдосининг кескин пасайишига олиб келиб, бироқ Саудия Арабистони қулликни расман факат 1980-йилларда бекор қилинган [4].

Шу билан бирга, замонавий одам савдоси билан қадимги қуллик ўртасидаги фарқлари уларнинг очиқлик даражасида ҳисобланади. Илгари қул савдогарлари жонли товарларни

намойиш қилишдан қўрқмаган бўлса, ҳозирги одам савдоси билан шуғулланувчиларлар эса ушбу фаолиятни халқаро ва жиноий қонунчилик доирасида ноконунийлиги сабабли яширишга мажбур бўлишмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Инфэм Дж. К. История рабства с древнейших до новых времен / Перевод с англ. Журавской З. - СПб., 1896.
2. К. Маркс, Ф. Энгельс. Сочинения. Т. 21. - М., 1956. С 14.
3. Прокопенко О.В., Ау Т.В., Балгимбеков Д.У., Осик Ю.И., Сейтхожин Б.У. П-83 Противодействие торговле людьми: правовые и экономические аспекты: Учебное пособие. — Хожув: Drukarnia Cyfrowa, 2017. С 5.
4. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Работоторговля>

ОДАМ САВДОСИ ГЛОБАЛ МУАММО ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШДА ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАРНИ ТУТГАН ЎРНИ.

Кўчкоралиев Жасуржон Зиёдулло ўғли

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси

"Тергов фаолияти" йўналиши магистратура тингловчиси

Тел: +998911057111

Почта: urjas665@gmail.com

Аннотация: Ушбу тезисда одам савдосига қарши курашишда халқаро нормаларни тутган ўрни ҳақида баён қилинган.

Калит сўзлар: Одам савдоси, БМТ, эксплуатация, конвенция, протокол.

Дунёдаги одам савдоси билан боғлиқ вазиятдан билиб олиш мумкинки, хозирда бу турдаги жиноятлар глобал муаммога айланиб улгирган ва ушбу жиноятни қурбони бўлишликдан хечким кафолатланмаганлигини билиб олиш мумкин. Бироқ ушбу жиноятларга қарши курашишда халқаро ташкилотлар томонидан барча аъзо давлатлари учун мажбурий бўлган халқаро нормаларни ишлаб чиқмоқда. Булардан мисол учун 1948 йил 10-декабрда БМТ Бош Ассамблеяси томонидан "Инсон ҳукуқлари умумжаҳон декларацияси"ни қабул қилди ва унда ҳар бир инсоннинг эркинлиги ва шахсий дахлсизлиги ҳукуқини мустаҳкамловчи муҳим халқаро ҳукуқий ҳужжатлиги такидланди. Ҳужжатда қул савдосига қарши курашиш нуктаи назаридан дунё мамлакатларининг ҳукуқий тизимини ривожлантириш тамойилларига айланган асосий кўрсатмалар кўрсатилганбўлиб, унда «ҳеч ким қулликда ёки ўз ихтиёрига қарши сақланмаслиги керак; қуллик ва қул савдоси ҳар қандай шаклда тақиқланади» деб ўтилган [1].

1949 йил 2-декабрда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг IV сессиясида одам савдосига ва учинчи шахслар томонидан фоҳишабозликка эксплуатация қилишга қарши курашиш тўғрисидаги конвенция қабул қилинди, унинг моҳиятларидан бири биринчи марта ҳужжатда «одам савдоси» атамасига расмий таъриф берилиган бўлиб, бу ерда фоҳишабозлик мақсадида одам савдоси деб ҳисобланади деб ўтилган [2]. Бироқ, мазмун жиҳатидан ушбу таъриф «одам савдоси» тушунчасини ва у билан боғлиқ тушунчаларни тўлиқ очиб бермаган [3].

Ушбу тушунмовчилик 2000-йилда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан трансмиллий жиноятчиликка қарши курашиш тўғрисидаги конвенция ва унга қўшимча сифатида одам савдосини олдини олиш, унга қарши урашиш ва жазолаш тўғрисидаги Протоколни қабул қилиши билан бироз вазият ўзгариб, маълум даражада терминологик қарама-қаршиликлар бартараф этилди. 1949-йилги Конвенциянинг Протоколида келтирилган «одам савдоси» таърифи шуни кўрсатадики, унга кўра шахсни эксплуатация қилиш мақсадида ёллаш, ташиш, ўтказиш, яшириш ёки қабул қилиш учун унга нисбатан куч ишлатиш ёки таҳдид қилиш, ўғирлаш, фирибгарлик қилиш, алдаш, мансаб ваколатидан ёки тобелигидан фойдаланиш, ёки бошқарувчисидан олиш мақсадида уларга пора бериш, тўлов қилиш ёки фойда олиш йўли билан бошқа шахсни розилигини олиш тушунилган [4]. Ушбу меъёрий ҳужжат одам савдоси учун жавобгарликка тортиш шартларини ва жазо тайнинлаш бўйича тавсиялар ишлаб чиқди ҳамда одам савдосига қарши кураш бўйича давлатларнинг мажбуриятларини қайд этди.

Шундан сўнг, Европа Иттифоқининг 2000-йилдаги асосий ҳукуқлар тўғрисидаги Хартияси [5], Европа Кенгашининг «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида» 2005-йилги Конвенцияси [6], МДХга аъзо давлатларнинг инсон, унинг аъзолари ва тўқималарини сотишга қарши курашиш бўйича ҳамкорлиги тўғрисидаги Шартнома [7]лари қабул қилинди, бироқ уларда «одам савдоси» тушунчасини тўлиқ очиб берилиди деб ўйламайман.

Шунга қарамасдан ушбу халқаро ҳужжатлар давлатлар учун одам савдосига қарши биргаликда курашиш зарурлигини кўрсатиб ўтишининг ўзи, бу турдаги жиноятларнинг вақт ўтиши билан бархам топишига олиб келади деб ўйлайман.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Всеобщая декларация прав человека (принята Генеральной Ассамблеей ООН 10.12.1948). [Электронный ресурс]. URL: http://consultant.ru/document/cons_doc_LAW_120805.
2. Конвенция о борьбе с торговлей людьми и эксплуатацией проституции третьими лицами. Принята резолюцией 317 (IV) Генеральной Ассамблеи ООН от 2 декабря 1949 года // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv_conventions_trafficking_suppression.shtml.
3. Азарова Е.Р. Политические и правовые аспекты межгосударственного взаимодействия по борьбе с торговлей людьми: глобальный и региональный уровни. Выпускная квалификационная работа. 2020 г.
4. Протокол «О предупреждении и пресечении торговли людьми, особенно женщинами и детьми, и наказании за нее, дополняющий Конвенцию Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности»: принят резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи 15.11.2000. М.: Юрист, 2003. Ст.3.
5. Хартия основных прав Европейского Союза (Принята в г. Ницце 07.12.2000) - Режим доступа: <http://https://www.consultant.ru/> Доступ из справ.-правовой системы «Консультант-Плюс».
6. Конвенция Совета Европы о противодействии торговле людьми» (CETS № 197) [рус., англ.] (Заключена в г. Варшаве 16.05.2005) - Режим доступа: <http://https://www.consultant.ru/> Доступ из справ.-правовой системы «Консультант-Плюс».
7. Распоряжение Правительства РФ от 24.11.2005 № 2019-р «О подписании Соглашения о сотрудничестве государств - участников Содружества Независимых Государств в борьбе с торговлей людьми, органами и тканями человека») - Режим доступа: <http://https://www.consultant.ru/> Доступ из справ.-правовой системы «Консультант-Плюс».

НОҚОНУНИЙ ВАЛЮТА АЙЛАНМАСИ ТҮҒРИСИДА УМУМИЙ МУЛОҲАЗАЛАР

Хамидов Нурмуҳаммад Ориф ўғли,
Тошкент давлат юридик университети докторант
E-mail: n.hamidov@tsul.uz

Аннотация: Ушду тезисда валюта қимматликларининг ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши кураш борасидаги умумий фаирлар юритилган ва бу каби қилмишларнинг трансмиллий характерини асословчи баъзи белгилар саналган.

Калит сўзлар: қимматлик, валюта, ташқи иқтисодий фаолият, трансмиллий жиноят, олиб чиқиш, олиб кириш.

Бугунги кунда Ўзбекистон Республикасида валюта сиёсатини либераллаштириш борасида амалга оширилаётган ислоҳотлар натижасида ташқи иқтисодий фаолият билан шуғулланувчи тадбиркорлик субъектлари ва фуқаролар учун кенг қулай имкониятлар яратилмоқда. Бу шундан далолат беради, иқтисодиётни эркинлаштириш шароитида ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ иқтисодий хавфсизликка хавф ва таҳдидларнинг кўлами ҳамда ўзига хос хусусиятлари ўзгариб, янгича аҳамият касб этади.

Хозирги кунда Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш мақсадида валюта қимматликларининг божхона чегараси орқали олиб кирилиши ва олиб чиқилиши меъёрий хужжатлар билан тартибга солинган ва чекловлар ўрнатилган.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг "Валютани тартибга солиш түғрисида"ги Конунига асосан, валюта қимматликлари – деганда, чет эл валютаси, номинали чет эл валютасида ифодаланган қимматли қоғозлар ва тўлов хужжатлари, норезидентлар томонидан чиқарилган, номиналга эга бўлмаган қимматли қоғозлар, соф қўйма олтин тушунилади.

Мазкур қонунга мувофиқ жисмоний шахслар томонидан Ўзбекистон Республикасининг нақд валютасини ва чет эл нақд валютасини Ўзбекистон Республикасидан ташқарига олиб чиқиши мөрбоби оширилади.

Шунингдек, жисмоний шахслар томонидан Ўзбекистон Республикасининг нақд валютасини ва чет эл нақд валютасини Ўзбекистон Республикасидан ташқарига олиб чиқиши юз миллион сўм эквивалентдан ортиқ бўлмаган суммада амалга оширилади [1]. Нақд валютани белгиланган эквивалентдан ортиқ суммада олиб чиқиш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибга мувофиқ амалга оширилиши кўрсатилган.

Шу боис, Ўзбекистон Республикасининг ташқи иқтисодий фаолияти билан боғлиқ иқтисодий хавфсизлигини таъминлаш йўналишида валюта қимматликларини ноқонуний олиб чиқиб кетилишига қарши кураш усуулларини ҳам такомиллаштириб бориш долзарб аҳамият касб этмоқда.

Бундан ташқари, валюта қимматликларини божхона назоратини четлаб, яъни чегара божхона постлари ўрнатилмаган чегара ҳудудлари орқали ва божхона назоратидан яшириш, яъни чегара божхона постларидан ўтаётганда топиш қийин бўлган жойларда яшириб олиб ўтиш ҳолатлари учрамоқда.

Шунингдек, чет давлатларда кенг тарқалган учувчисиз бошқариладиган аппаратлар ёрдамида валюта қимматликларини бир давлат ҳудудидан бошқа давлат ҳудудига ноқонуний равишда олиб чиқиш хавфининг вужудга келмоқда.

Таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, бугунги кунда Ўзбекистон Республикасидан валюта қимматликларини ноқонуний олиб чиқиб кетилишига қарши курашда тезкор-қидирув тадбирларининг ташкилий – ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш зарурати мавжуд [2].

Шу билан бирга, валюта қимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши кураш фаолиятида қўлланиладиган, Ўзбекистон Республикасининг "Тезкор-қидирув фаолияти түғрисида"ги Конунининг 14-моддасида кўрсатилган "Телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшишиб туриш, улар орқали узатиладиган ахборотни олиш" тезкор-қидирув тадбири ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 21-бобида кўрсатилган "Телефонлар ва бошқа телекоммуникация қурилмалари орқали олиб бориладиган сўзлашувларни эшишиб туриш, улар орқали

узатиладиган ахборотни олиш" процессуал ҳаракати ўртасидаги ўхшашликлар ва фарқли жиҳатларни тушуниш ва амалда қўллаш бўйича тезкор ходимлар, суриштирувчилар ва терговчилар фаолиятида муаммолар мавжуд [3, 4]. Юқорида номлари кўрсатилган тезкор-кидирув тадбири ва процессуал ҳаракати номлари бир хил бўлсада, уларни амалда қўллаш тартиблари ва хусусиятлари алоҳида фарқли жиҳатларга эга ҳисобланади.

Бундан ташқари валюта кимматликларини Ўзбекистон Республикасидан ноқонуний равишда хорижий давлатларга олиб чиқиб кетилишига қарши кураш фаолиятида қўлланиладиган, Ўзбекистон Республикасининг "Тезкор-кидирув фаолияти тўғрисида"ги Конунининг 14-моддасида кўрсатилган "тезкор киритиши" ва "ниқобланган операция" тезкор-кидирув тадбирларини тезкор ходимлар томонидан амалиётда қўллашда ва мазкур икки тезкор-кидирув тадбирларини ўхшаш ва фарқли жиҳатларини англаш, тушуниш ҳамда ҳукуқий тўғри баҳо беришда муаммолар мавжуд. Мазкур тезкор-кидирув тадбирлари тушунчаси мазмунан ўхшаш бўлсада, ўзига хос фарқли жиҳатларга эга ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Sunnatov, V. (2020). Specific aspects of motivation and purpose in the quantification of career fraud crime. Review of law sciences, (4), 122-127. doi: 10.24412/2181-1148-2020-4-122-127
2. Khamidov N. Criminal-legal aspects of the drug abuse in some countries and imposed approaches against it //International Journal of Legal Studies (IJOLS). – 2018. – №. 4 (2). – С. 177-182.
3. Хамидов Нурмухаммад (2020). Понятие транснациональных преступлений и социальная необходимость установления ответственности за них. Review of law sciences, 5 (Спецвыпуск), 118-127. doi: 10.24412/2181-919X-2020-118-127
4. Gafurova N., Khidoyatov B., Sunnatov V. Criminal responsibility of medical workers: national and foreign experience //International Journal of Pharmaceutical Research. – 2020. – Т. 12. – №. 2. – С. 157.

ЯНГИ ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР – ПРОКУРОР НАЗОРАТИ САМАРАДОРЛИГИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ СИФАТИДА

Субҳонов Шаҳзод Мэлс ўғли,
Ўзбекистон Республикаси Бош
прокуратураси Академияси магистранти.
е-маил:shahzodlawyer@gmail.com
тел/теграм: +998-99-840-98-21

Аннотация. Мақолада прокурор назорати фаолиятига инновацион ёндашувларни жорий этиш масалалари ҳақида маълумот берилган. Шунингдек, мақолада прокурор назоратини баҳолашнинг мавжуд ҳолати ва самарадорликни баҳолашнинг замонавий ва инновацион услубларини жорий этиш аҳамияти, шунингдек, бу борада мавжуд муаммолар таҳлил қилинган. Бундан ташқари, прокурор назорати самарадорлигини оширишда янгича ёндашувларни жорий этиш бўйича бир қатор таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: прокурор назорати, инновация, самарадорликни баҳолаш, прокурор самарадорлиги кўрсаткичлари (PPI).

Жамият ва давлат фаолиятига инновацияларни жорий этиш мамлакат ривожланишига хизмат қилади, жумладан, иқтисодий кўрсаткичлар ортади, ижтимоий аҳвол яхшиланади. Ривожланган мамлакатларда аҳоли турмуш даржасининг ошишида айнан инновациянинг ўрни 70-90 фоизни ташкил этади.

Бугунги кунда, нафакат иқтисодиёт, ишлаб чиқариш соҳаларига, балки хуқуқ соҳасига ҳам инновацион ёндашувларни жорий этиш жамият ва давлатнинг ривожланиши учун муҳим аҳамиятга эгадир. Янгича ғояларни фаолият соҳаларига жорий этиш орқали юқори сифат самарадорлигига эришиш мумкин.

Шу ўринда “инновация” тушунчасини таҳлил қиласиган бўлсак, “инновация”—инглиз тилидан, “янгилик”, “киритилган ихтиро” деган маънони англатади. Ҳозирги кунда “инновация” тушунчаси “електронлаштириш”, “сунъий интеллект”, “ноу-хау” сингари глобал атамалар билан биргаликда кўлланилмоқда. **Инновация**, биринчидан, техника ва технология авлодларини алмаштиришни таъминлаш учун иқтисодиётга сарфланган маблаглар; иккинчидан, илмий-техника ютуқлари ва илгор тажрибаларга асосланган техника, технология, бошқариш ва меҳнатни ташкил этиш каби соҳалардаги янгиликлар, шунингдек, уларнинг турли соҳалар ва фаолият доираларида кўлланилиши¹.

Инновация тушунчаси фанга 1930-йилда австралиялик олим Й.Шумпетер томонидан киритлган бўлиб, маҳсулот ишлаб чиқариш, сотиш, етказиш жараёнларида янги ёки тақомиллаштирилган техник, технологик, ташкилий характердаги қарорларни қабул қўллаш оқибатида мумкин бўлган ўзгаришлардир².

Ўзбекистонлик олим Ш.И. Отажонов инновацияга мавжуд тизимлар ривожланишини бошқариш жараёни³ сифатида таъриф беради. Шунингдек, олим фикрини давом эттириб, инновация бу—юзага келган ижтимоий эҳтиёжларни қондириш ёки бошқа фойдали самарага эришиш мақсадида янги ёки тақомиллашган маҳсулот (Товар, иш, хизмат ва бошқ.), ишлаб чиқариш жараёни, янги маркетинг ёки бизнес юритишида ташкилий усул, иш жойлари ёки ташкилий алоқаларни ташкил этиш кўринишидаги илмий-тадқиқот, тажриба конструкторлик ва (ёки) технологик ишлар натижасидир⁴.

Бир қатор хорижлик олимлар ҳам инновация тушунчасига таъриф бериб ўтганлар. Жумладан американлик олим Х.Барнеттнинг фикрига кўра, инновация мавжуд шакллардан янги сифат жиҳати билан фарқ қилувчи ҳар қандай ғоя, фаолият ёки моддий натижадир⁵.

¹ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Биринчи жилд. Тошкент, 2000-йил

² Шумпетер Й. Теория экономической развития. М.: Прогресс. 2002. – С.255.

³ Отажонов Ш. И. Инновация фаолияти инфратузилмасини бошқаришнинг ташкилий-иктисодий механизmlари самарадорлигини ошириш. Dissertatsiya -2018. 26-b.

⁴ Отажонов Ш. И. Инновация фаолияти инфратузилмасини бошқаришнинг ташкилий-иктисодий механизmlари самарадорлигини ошириш. Dissertatsiya -2018. 28-b

⁵ Barnett H.G. (1953). Innovation: the Basis of Cultural Change // New York: McGraw Hill.

П. Витфил инновацияга ижодий ғоянинг ривожланиши ва уни тайёр маҳсулот, жараён ёки тизимга айланишидир¹, деб таъриф беради. К. Найтнинг фикрига кўра эса, инновация—ташкilot ёки унинг бевосита атроф-муҳитига нисбатан бирор янгиликни жорий этишдир².

Ўзбекистон Республикасида жамият ва давлат ҳаётининг барча соҳаларига инновацион ёндашувларни жорий этиш, янгилик муҳитини олиб кириш давлат сиёсати даражасига кўтарилиган. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигига 2020-йил 3-декабр куни илм-фан ва инновацияни ривожлантириш борасида олий таълим муассасалари, илмий ташкilotлар, тармоқ ва худудлар олдидағи устувор вазифалар муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилишида “Бир нарсани билишимиз керак: илмсиз, инновациясиз олдимизга қўйган мақсадларга ҳеч қачон эриша олмаймиз. Ҳисобот учун эмас, натижা учун ишлаш керак”, деб таъкидлаган эди.

Бундан ташқари, инновацион ёндашувларни жорий этиш масаласи қонунчилигимизда ҳам ўз аксини топган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли Фармони билан тасдиқланган “2017 — 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича ҲАРАКАТЛАР СТРАТЕГИЯСИ”да 4.4 бандида “...инновация ютуқларини амалиётга жорий этишнинг самарали механизмларини яратиш” вазифаси қўйилган эди.

Бугунги кунда инновацион ёндашувларни нафақат иқтисодий соҳаларга, балки ижтимоий-хуқуқий соҳаларга, жумладан, прокуратура органлари фаолиятига ҳам жорий этиш сифат самарадорлигини оширади. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорининг 2017 йил 5 декабрдаги “Ишларни ташкиллаштириш, ижро интизомини янада мустаҳкамлаш ва таҳлилий фаолият самарадорлигини ошириш тўғрисида”ги 172-сонли буйруғида ҳам фаолият самарадорлигининг мунтазам таҳлили асосида ташкилий бошқарув усулларини янада такомиллаштириб бориш фаолиятга ишларни ташкиллаштиришнинг замонавий ва илғор усулларини, шу жумладан, ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланишни жорий қилиш асосий вазифа эканлиги белгиланган.

Маълумки, Ўзбекистон Республикасининг 2001 йил 29 августда кабул қилинган “Прокуратура тўғрисида”ги қонунининг 2-моддасига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг асосий вазифалари қонун устуворлигини таъминлаш, қонунийликни мустаҳкамлаш, фуқароларнинг хуқуқ ҳамда эркинликларини, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларини, Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумини ҳимоя қилиш, хукуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактика қилишдан иборат, деб белгилаб қўйилган.

Шу ўринда айтиш мумкинки, ҳозирги кунда прокурор назорати соҳасига инновацион ёндашувларни, шу жумладан, ахборот коммуникация технологияларини, янгича текшириш ва иш услубларини, хукуқбузарликларни аниқлашнинг янгича тактика ва услубиётини, прокурор назорати хужжатларини тузишнинг инновацион шаклларини жорий этиш долзарб аҳамиятга эгадир. Чунки, ижтимоий муносабатлар ривожланиб бораётгани сари қонунчилик ҳам тезкорлик билан ривожланиб боряпти. Бу борада прокурор назоратига қўйилган талаблар ҳам ўзгаряпти. Бу эса эскича иш услубидан воз кечиб, янгича иш услубига ўтишни тақазо этади.

Прокурор назорати соҳасида амалий ҳамда назарий жиҳатдан бир қатор муаммолар борки, соҳага инновацион ёндашувларни жорий этишни тақазо этади. Буларга:

Биринчидан, прокурор текширишларига муайян муддат белгиланмаган. Бу ходимлар томонидан текширишларга совуққонлик билан қарашга, асоссиз равишда текширишларнинг ортга сурилишига, ортиқча бюрократизмга олиб келади.

Иккинчидан, прокурор назоратини амалга оширувчи ходимлар, умуман олганда, барча прокуратура ходимларининг фаолияти баҳолаш кўрсаткичлари ва механизmlари мавжуд эмас.

Юқоридагиларга асосан хulosса қиласиган бўлсак, прокурор назорати самарадорлигига баҳо бериш бевосита қонунлар ижросининг реал ҳолатидан келиб чиқиши лозим. Бунда:

¹ Whitfield, P. (1979). Innowacje w przemyśle. Transl. by T. Mroczkowski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne

² Seth C. Lewis. Journalism Innovation and Participation: An Analysis of the Knight News Challenge. January 2011. International Journal of Communication

биринчидан, прокурор назорати самарадорлиги баҳолашнинг миқдорий кўрсаткичларидан воз кечиши лозим.

Иккинчидан, прокурор назорати самарадорлиги баҳолаш борасидаги қонунчиликни янада такомиллаштириш лозим. Амалдаги Ўзбекистон Республикасининг "Прокуратура тўғрисида"ги қонуннинг 45-моддасида келтирилган прокурорлар фаолиятини баҳолаш мезонлари умумийлик касб этади. Фикримизча, прокуратура органларининг қонунлар ижроси устидан назорат (III бўлим 1-боб), фуқаронинг ҳуқуқлари ҳамда эркинликларига риоя этилиши устидан назорат (III бўлим 2-боб); жиноятчиликка қарши курашни амалга оширадиган органлар томонидан қонунларнинг ижро этилиши устидан назорат (III бўлим 3-боб) фаолиятини баҳолаш мезонлари "Прокуратура тўғрисида"ги қонунда конкретлаштирилиши лозим.

Учинчидан, Ўзбекистон Республикаси прокуратура органларининг ишни ташкил этиш ва хизмат фаолиятининг ўзига хослигини ҳисобга олиб, хорижий мамлакатлар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари ҳамда Ўзбекистон Республикасидаги айrim ижро ҳамда суд органларида жорий этилган амалий тажриба прокурор назорати самарадорлигини баҳолашнинг энг муҳим кўрсаткичлари (КРІ)ни ишлаб чиқиш лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. "Прокуратура тўғрисида"ги конун. www.lex.uz – Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.
2. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Биринчи жилд. Тошкент, 2000-йил
3. Шумпетер Й. Теория экономической развития. М.: Прогресс. 2002. – С.255.
4. Отажонов Ш. И. Инновация фаолияти инфратузилмасини бошқаришнинг ташкилий-иктисодий механизмлари самарадорлигини ошириш. Dissertatsiya -2018. 26-b.
5. Отажонов Ш. И. Инновация фаолияти инфратузилмасини бошқаришнинг ташкилий-иктисодий механизмлари самарадорлигини ошириш. Dissertatsiya -2018. 28-b
6. Barnett H.G. (1953). Innovation: the Basis of Cultural Change // New York: McGraw Hill.
7. Whitfield, P. (1979). Innowacje w przemyśle. Transl. by T. Mroczkowski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne
8. Seth C. Lewis. Journalism Innovation and Participation: An Analysis of the Knight News Challenge. January 2011. International Journal of Communication

DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI PREDMETI

Bobojonov Dilmurod Rustamovich

Xorazm viloyati shovot tumani 1-maktab

tarbiya va huquq fani o'qituvchisi.

Email:dilmurod1maktab@umail.uz

Otojonova Nasiba Rajabboyevna

Xorazm viloyati shovot tumani

27-maktab tarbiya va huquq fani o'qituvchisi.

Email: nasiba27@umail.uz

Annotatsiya: ushbu maqolada davlat va huquq nazariyasi predmeti va insonlarning faoliyat davomida qanday ahamiyatlarga ega ekanligi haqida mulohazalar yuritiladi.

Har bir fanni aniqlash uchun bu fanning umumiy fanlar tizimida tutgan o'rni, roli va ahamiyati,o'organiladigann ob'ektini bilish zarur bo'ladi. Boshqa fanlar qatori «Davlat va xuquq nazariyasi» insonlarning faoliyat doirasini ifodalab beruvchi fan sifatida o'z oldiga shunday vazifani qo'yadi, ya'ni: birinchi navbatda, davlat va xuquq to'g'risidagi hodisalarni, bu hodisalarning jamiyatdagi o'rni xuquqiy fikrlarning ob'ektivligi borasidagi bilimlarni ishlab chiqish va uni nazariji jihatdan ma'lum bir tizimga solishni ko'zlaydi.

Davlat va xuquq to'g'risidagi ilm-bu davlat xuquqiy hodisalarnin paydo bo'lishi, rivojlanishi va amal qilishini o'organuvchi umum siyosiy yurudik qonuniyatlar xahidagi bilimlar tizimining yig'indisidir.

Bu fan yuqoridagi hodisalarni to'laligicha o'rganadi (kuzatadi) va shu bilan o'zining fundamental harakteriga ega. Umuman shuni ta'kidlash mumkin,davlat va xuquq nazariyasi bu mavjud bo'lgan, zarur, umumiy va mustahkam bog'lh bo'lgan davlat-xuquqiy hodisalarning o'zaro hamda boshqa ijtimoiy hodisalar bilan bog'lhligini ifadolovchi qonuniylik bo'lib bu qonuniylik davlat xuquqiy hodisalarga va ularning siyosiy yuridik xususiyatlariiga nisbatan sifatli aniqlik kiritadi.

Davlat va xuquq nazariyasi tushunchasi tizimida asosiy nazariy va o'organuvchilak rolini bir muncha umumiy tushunchalar bajaradi. Kelajakda bu tushunchalar kategoriyalar deb yurilib, bularga «davlat mohiyati», «davlatning shakli», «davlatning tipi», «davlatning funksiyalari», «davlatning mexanizimi», «xuquqning mohiyati», «xuquqning shakli», «xuquqiy munosabatlar», «xuquq tizimi» va xakozolar kiradi.

Davlat va xuquq nazariyasi bu davlat va xuquq xuquqiy qarashlar, g'oyalari va bilimlar tizimidir. U davlat va xuquqning paydo bo'lishi, rivojlanishi va barham topishi umumiy qonuniyatlarini o'rganadi.

Bu fan nafaqat davlat xuquqiy hodisalarni va jarayonini o'rganibgina qolmasdan, balki ular to'g'risidagi kishilarning tasavurlarini ham o'rganadi.

Davlat va huquq o'zaro mustahkam aloqada bo'lib, birbirini ifoda etadi, ajralgan holda bo'lmaydi. Davlat huquq normalarni o'rganadi, ularning ijrosini taminlaydi; xuquq esa, davlat tizimini, uning funksiyalarni, kompetentsiyasini mustahkamlaydi va bu bilan u davlatning siyosiy hokimiyatni amalga oshirish uchun aniq ifoda baxsh etadi.

Shuning uchun ham davlat va xuquq nazariyasi barcha inisstitutlar birligida olib o'rganadi, o'zluksiz bog'lhlikda ko'rib chiqadi, xuquq rivojlanish qonuniyatlarini tahlil qiladi.

Shunday ekan, davlat va xuquq ma'lum ajratilgan ilm (fan) sohalari bo'lib qolmasdan, balki u yagona fandir.

Lekin u yagona fan sifatida hola turib, nisbatan mustaqil bo'lgan ikkita qismga bo'linadi:

- davlat nazariyasi (davlatshunoslik)
- xuquq nazariyasi (xuquqshunoslik)

Davlat va huquq nazariyasi fanini predmetini jamiyatda davlat va huquqning paydo bo'lishi va rivojlanish qonuniyatları, mohiyati, shakllari, pritsiplari, funksiyasi, siyosiy, huquqiy ong va huquqiy tartibga solish mexanizmi tashkil qiladi.

Davlat va huquq nazariyasi fani quyidagi hususiyatlarga ega.

Birinchidan, bu fan ijtimoiy fan bo'lib, siyosiy yuridik fandir. Chunki uni o'organadigan sohasi jamiyatda eng muhim ijtimoiy hodisalar davlat va huquq masalalarini paydo bo'lish va rivojlanish

qonuniyatlaridir. **Ikkinchidan**, bu fan umumnazariy fan, zero u jamyatda davlat va huquqning paydo bo'lish va rivojlanish umumiyligi qonuniyatlarni ochib beradi.

Uchinchidan, bu fan falsafiy hususiyatga ega. Chunki davlat va huquqning paydo bo'lish va rivojlanish qonuniyatlarni falsafaning (dialektik va tarixiy materializm) qonunlariga asosan o'rganadi.

To'rtinchidan bu fan amaliyot bilan bo'g'liqidir. Chunki u O'zbekistonda demokratik huquqiy islohatlarni amalga oshirishda nazariy asos bo'lib hizmat qiladi. U shahs jamiyat, davlat va huquqning rolini oshirishda amaliy harekterga ega.

Beshinchidan, bu fan o'quv tarbiyaviy ahamiyatga ega. Chunki u kishilarning jamiyat, davlat va huquq tuhrisidagi bilimini oshirmsandan, balki ularda huquqiy bilim, huquqiy tarbiya, huquqiy ong va huquqiy madaniyatni rivojlantirishga yordam beradi.

Davlat va xuquq nazariyasi davlat va xuquqning rivojlanish qonuniyatlarini barchasini o'rganmaydi, balki u faqat umumiyligi va assosiylarini o'rganadi. Jumladan, bularga quyidagilar kiradi:

Davlat va xuquqning paydo bo'lishi (vujudga kelishi), ularning tarixiy o'rinni almashuvini qonuniyatlarini;

- Davlat va xuquqning rivojlanishi mohiyati va mazmunini;
- Davlatning mexanizimi uning ichki va tashqi funktsiyalarni;
- Davlat va xuquqning belgilarini;
- Davlat organlarni qurilish tizimi qonuniyatlarini;
- Demokratiya, qonuniylik, xuquqiy tartibotning umumiyligi printsiplarini;

Davlat va xuquq nazariyasining predmeti bo'lib, davlat - xuquq hodisalarining paydo bo'lishi, rivojlanishi va amal qilishining umumiyligi qonuniyatlari tizimini o'rganish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Azizzxo'jaeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. –T.: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti. 2006 y. 200b.

2. Abu Rayhon Beruniy. Feruza (Javohirlar haqida naql va hikoyatlar). – Toshkent: A.Qodiriy nomidagi nashriyot, 1993.

YOSHLARGA OID ISLOHOTLARNING HUQUQIY ASOSLARI

Tursunov Ramziddin Abdixalil o‘g‘li,
Islomov Inomiddin Ismoiljon o‘g‘li

Namangan Davlat Universiteti talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda yoshlarga yaratib berilayotgan imkoniyatlar, islohotlar va ularning huquqiy asoslari to‘g‘ risidagi ma’lumotlar va fikr mulohazalar o‘z aksini topgan.

Kalit so‘zlar: islohot, huquqiy asos, qonun, yoshlar, qaror, ijtimoiy muhit, farmon, strategiya

Qaysiki millat yoki jamiyat hozirgi davrda o‘zining porloq istiqboli hamda ertangi kuni uchun muayyan tarzdagи ijtimoiy qulay muhit va taraqqiyot uchun zamin yaratish, kelgusi avlodlar, o‘z farzandlari taqdiri uchun qayg‘ur arakan, ularni amalga oshirish va rivojlantirish va taraqqiy ettirish uchun muayyan sohaga katta e’tibor qaratadi. Hammamizga ma’lumki yuksak marra va maqsad uchun harakat qilishda samarali va to‘g‘ri yo’lni tanlay bilish va undan yuqori darajada foydalanish natijaning mukammal hamda to‘la-to‘kis tarzda amalga oshishini ta‘minlaydi. Bu jarayonlarda o‘z oldiga har qaysi jamiyat va davlat muayyan yo’lni va strategiyani tanlab oladi. Xususan, bu sohada mamlakatimizda ham bir qator islohotlar hamda amaliy ishlar amalga oshirilmoqda deyish mumkin. Mamlakatimizda hozirgi kunda ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi sifatida yoshlarga alohida e’tibor va imkoniyatlar yaratib berilmoqda. Shu bilan birga yoshlarga imkoniyat, qulayliklar bilan bir qatorda yuksak ishonch ham bildirilmoqda. Shu o‘rinda mamlakatimiz Prezidenti Sh. Mirziyoyevning yoshlarga qarata aytgan fikrlari so‘zimiz isboti hisoblanadi: ”Biz o‘z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug‘ maqsadni qo‘ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug‘beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta‘lim va tarbiyani rivojlantirish, sog‘lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g‘oyamizning asosiy ustunlari bo‘lib xizmat qilishi lozim.

Ushbu maqsad yo‘lida yoshlarimiz o‘z oldiga katta marralarni qo‘yib, ularga erishishlari uchun keng imkoniyatlar yaratish va har tomonlama ko‘mak berish - barchamiz uchun eng ustuvor vazifa bo‘lishi zarur. Shundagina farzandlarimiz xalqimizning asriy orzu-umidlarini ro‘yobga chiqaradigan buyuk va qudratli kuchga aylanadi”¹. Bevosita bunday yuksak ishonch hamda yaratib berilayotgan imkoniyatlarga munosib javob berish yoshlardan talab qilinadigan asosiy vazifa hisoblanadi.

Bugungi kunda mamlakatimiz hayotida olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-marifiy islohotlarga, chiqarilayotgan qonunlar, qarorlar, farmon hamda farmoyishlarga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, yoshlarga oida islohotlarda yangi davrni vujudga keltirdi deb bemalol ayta olamiz. Har qanday islohotlar hamda imkoniyatlar, jamiyat hamda davlat hayotida ro‘y berayotgan ijtimoiy jarayonlarning tub zamirida ham ma’lum bir asos, tayanch mavjud bo‘ladi. Yoshlarga oid islohotlarning ham bevosita tub zamiriga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, uning o‘ziga xos tarzdagi huquqiy asoslari mavjud. Ulardan birinchisi hamda asosiyalaridan biri bu 2016-yil 14-sentabrda qabul qilingan “Yoshlarga oid davlat siyosati” to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni hisoblanadi. Ushbu qonun hujjari 4 bob hamda 33 moddani o‘z ichiga oladi. Qonun hujjatining birinchi moddasida:”Ushbu qonunning maqsadi yoshlarga oid davlat siyosati sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat”² deb qayd etilgan. Unda mamlakatimizda yoshlar masalalari, ularga berilgan imkoniyatlar hamda qulayliklar, mas‘ul mutasaddi tashkilotlar va davlat organlari, umuman olganda ko‘plab masalalar to‘g‘risida ma’lumot hamda ko‘rsatmalar berib o‘tilgan va uning huquqiy asosi bilan mustahkamlangan. Shu bilan birga ushbu qonun hujjatida yoshlarga oid davlat siyosatining mazmun mohiyati alohida izohlar bilan ochib berilgan. “Yoshlarga oid davlat siyosati – davlat tomonidan amalga oshiriladigan hamda yoshlarni ijtimoiy jihatdan shakllantirish va ularni intelektual ijodiy va boshqa yo‘nalishdagi salohiyatini kamol toptirish uchun shart sharoitlar yaratilishini nazarda tutadigan ijtimoiyt-iqtisodiy, tashkiliy va

¹ Sh.Mirziyoyev. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murojaatnomasidagi nutqidan. Toshkent. 29.12.2020

² “Yoshlarga oid davlat siyosati” to‘g‘risidagi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni. 1-modda. 14.09.2016

huquqiy chora-tadbirlar tizimi”¹ hisoblanadi.

Mamlakatimizda 2020-yil 25-dekabr yurtimiz yoshlari hayotida o`chmas iz qoldirgan hamda katta ijtimoiy o`zgarishlarga, g`ayrat va shijoatlariga shijoat qo’shgan kun, ya’ni Respublika “Yoshlar forumi” bo’lib o’tgan kun bo’ldi.. Ochiq muloqot shaklida o’tgan uchrashuvda yoshlar o`zlarining amaliy taklif va tashabbuslari, fikr-mulohazalari bilan o’z faolliklarini namoyon qilishdi. Har bir soha, har bir tarmog`da yoshlarni qiyinayotgan muammolar davlat rahbariga ochiq-oydin, dadil tarzda bayon etildi. Ijtimoiy himoyaga muhtoj, kam ta’milangan oilalarning xotin-qizlariga oliv ta’lim muaasasalriga kirish uchun davlat grantlari ko`paytirildi. Bu kabi hayrli tashabbuslar jamiyatning kam ta’milangan qatlamida vatanga bo`lgan muhabbat va daxldorlik hissini yanada yuksalishiga zamin yaratdi. 2021-2022-o`quv yilidan boshlab kirish imtixonlarida eng yuqori ball to`plagan talabalar uchun Prezident stipendiyalari joriy etildi. O’zini ilm-fan bilan bog`lagan, o’z oldiga yuksak marralarni maqsad qilib qo’yan yoshlar uchun bunday grandlar ularning amaliy ish faoliyatida rag`batlantiruvchi vosita sifatida o`zgacha ishtiyoq va kuch bag`ishlaydi. Yoshlarning muamolarini o’rganish, ular bilan tizimli ishlash, yoshlar bilan tasirchan ishlash mexanizmalarini shakllantirish maqsadida “Yoshlar murojaati” platformasi yaratilmoqda. Bu platforma orqali yoshlar o`zlarining taklif murojaatlarini tegishli tashkilot hamda muassasalarga yetkizishi mumkin. Yoshlar loyihibarini moliyalashtirish, orzu va maqsadlarini ro`yobga chiqarish, ularni har tomonlama qo’llash, ularga zarur shart-sharoilar yaratish maqsadida Investitsiy va tashqi savdo vazirligi tomonidan 100 mln AQSh dollor miqdorida mablag` ajratildi. Yoshlar bandligini taminlash, uyushmagan ishga muhtoj yoshlar qatlamiga zarur shart sharoit yaratish maqsadida “yoshlar kichik sanoat” zonalari qurilishi rejalashtirilgan va hozirda yurtimmizning ko`plab tumanlarida loyihaning yakuniy bosqichi amalga oshirilmoqda. Ish o’rinlarining yaratilishi natijasida yoshlar o’rtasida jinoyatchilikni oldini olish va ular sonini kamaytirishda katta ijobiy natija beradi. “Yoshlar kichik sanoat zonalari” loyihasi tadbiq etilishi orqali ularda o’z tumani, o’zining mahallasida ishlash imkoniyati yaratiladi. Hozirgi texnika taraqqiyoti shiddat bilan rivojlanayotgan bir davrda yoshlarning axborot texnologiyalari, dasturiy mahsulotlar bilan ishlash imkoniyatini kengaytirish maqsadida “Bir million dasturchi” loyihasi dorasida 300 ming yoshlarni bepul o’qitish rejalashtirilgan. Bu orqali esa, texnika asrida har tomonlama yetuk, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanadigan yoshlar qatlamini shakllantirish bosh maqsad hisoblanadi. Bugungi kunda kompyuter texnologiyalari kirib bormagan biror bir sohani topish mushkul hisoblanadi. Malakali dasturchi yoshlarni taylorlash orqali dasturiy taminot sohasidagi ko`plab muammo hamda kamchiliklarga barham beriladi.

Xulosa o’rida shuni aytish mumkinki, hozirda biz yoshlarga juda ko`plab hamda ijtimoiy hayotning barcha jabhalarini qamrab olgan imkoniyatlar yaratib berilmoqda hamda uning huquqiy asoslari mustahkamlab borilmoqda. Bu jarayonlar va bugungi davrda yoshlardan faqat ushbu imkoniyatlardan unumli hamda samaraki foydalanish vazifasi talab qilinmoqda. Ushbu davrda barcha yoshlar o’zida daxldorlik va faol fuqorolik pozitsiyasini namoyon qilgan holda harakat qilishi oqilona yo’l hisoblanadi. Zero, davlatimiz rahbari bejizga yoshlarga yuksak ishonch bilan.” Men har gal yoshlarimiz bilan uchrashganimda sizlarning g`ayrat-shijoatingizdan kuch-quvvat olaman, ko’nglim tog‘day ko‘tariladi. Har biringiz jonajon Vatanimiz va xalqimizga sidqidildan xizmat qilish orzusi bilan yonib yashayotganingizni yaxshi bilaman. Sizlarni O’zbekistonning eng katta boyligi, bebafo xazinasi sifatida qadrlayman”² deb ta’kidlamagan edi.

¹ “Yoshlarga oid davlat siyosati” to’g’risisidagi O’zbekiston Respublikasi Qonuni. 3-moddasining 1-bandi. 14.09.2016

² Sh.Mirziyoyev. Yoshlar Forumida so’zlagan nutqidan. 25.12.2020

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 29-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(1-қисм)

**Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳиҳ: Файзиев Фарруҳ Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев**

Эълон қилиш муддати: 30.06.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000